

İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi

ARAŞTIRMA MAKALESİ / RESEARCH ARTICLE

Başvuru: 30.10.2023
Revizyon Talebi: 03.11.2023
Son Revizyon: 07.11.2023
Kabul: 23.12.2023

İklim Değişikliğinin Kamu Hizmeti, Sürdürülebilir Kalkınma ve Temel Haklara Etkilerinden Kesitler ve İklim Davaları

The Impacts of Climate Change on Public Service, Sustainable Development and Fundamental Rights and Climate Litigation

Oğuz Sancakdar*

Öz

Küresel iklim değişikliği Sanayi Devriminden bu yana insanoğlunun doğa ve çevre üzerinde yarattığı etkilerin bir sonucu olarak günümüzün en önemli sorunlarından biri haline gelmiştir. Yangın, sel, biyoçeşitliliğin azalması, olağanüstü hava olayları, göçler gibi birçok küresel soruna neden olan iklim değişikliği ile mücadelede alınması gereken önlemler her alanda hızla gerçekleştirilmelidir. Hukuki açıdan da bu duruma kayıtsız kalınması mümkün değildir. Bu kapsamda pek çok hukuki kavramın tekrar düşünülmesi ve sorgulanması gerekmektedir. Özellikle devletin ve kamunun bu mücadelede öncü olması gerektiğinden, idare hukukuna ilişkin hususlarda bu konuya yönelik incelemeler önem kazanmaktadır. Kamu hizmeti, kolluk, temel haklar, idarenin sorumluluğu gibi kavramların iklim değişikliği çerçevesinde tekrar değerlendirilmesi kaçınılmazdır. Bu kapsamda bir değerlendirme gerçekleştirmek üzere kaleme alınan bu makalede, iklim değişikliğinin çeşitli hukuki yönleri ele alınmaktadır. Bu çalışma, iklim değişikliğinin kamu hizmetlerine, sürdürülebilir kalkınmaya ve temel haklara olan etkilerini incelemekte ve önemli bulgulara ışık tutmaktadır. İklim değişikliği, kamu hizmetlerini ciddi şekilde etkileyebilir, su kaynaklarının azalmasına, enerji temininde sorunlara ve altyapı zararlarına yol açabilir. Sürdürülebilir kalkınma açısından, iklim değişikliği ekonomik, çevresel ve toplumsal boyutlarda önemli bir tehdit oluşturur. Temel haklar da bu süreçten önemli şekilde etkilenmektedir ve özellikle iklim değişikliğinin yaşam hakkı, sağlık hakkı ve barınma hakkı üzerindeki etkileri önemli bir sorun teşkil etmektedir. Bu bağlamda, iklim davaları giderek artan bir öneme sahiptir ve adalet arayışında önemli bir rol oynar. Bu çalışmanın, iklim değişikliği ile ilgili kritik konuları anlamamıza yardımcı olması, gelecekteki politika ve hukuki çerçeveleri şekillendirmeye katkıda bulunması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler

İklim değişikliği • Kamu hizmetleri • Sürdürülebilir kalkınma • Temel haklar • İklim davaları

Abstract

Global climate change has become one of the most important problems of our time as a result of the impacts of human beings on nature and the environment since the Industrial Revolution. The measures to be taken to combat climate change, which causes many global problems such as fires, floods, reduction of biodiversity, extraordinary weather events and migrations, must be realized rapidly in every field. It is not possible to remain indifferent to this situation from a legal perspective. In this context, many legal concepts need to be rethought and questioned. Especially considering the need for the state and the public to take the lead in this struggle, it is important to focus on the issues related to administrative law in this regard. It is inevitable to re-evaluate concepts such as public service, administrative police, fundamental

* Sorumlu Yazar: Oğuz Sancakdar, (Prof. Dr.) Dokuz Eylül Üniversitesi, Hukuk Fakültesi, İzmir, Türkiye. E-posta: oguz.sancakdar@deu.edu.tr
ORCID: 0000-0001-5373-6386

Atrf: Sancakdar, Oğuz. "İklim Değişikliğinin Kamu Hizmeti, Sürdürülebilir Kalkınma ve Temel Haklara Etkilerinden Kesitler ve İklim Davaları" (2023) 22 İdare Hukuku ve İlimleri Dergisi 1. <https://doi.org/10.26650/ihid.22.005>

rights and administrative responsibility within the framework of climate change. This article addresses various legal aspects of climate change in order to conduct an assessment within this scope. This research examines the effects of climate change on public services, sustainable development, and fundamental rights, shedding light on significant findings. Public services are severely affected by climate change, with diminishing water supplies, energy problems and infrastructure damage. Sustainable development is also at risk, with threats to economic, environmental, and social dimensions. Fundamental rights, including the right to life, health, and housing are significantly impacted by climate change. Climate litigation has gained importance in pursuing justice in this context. This study aims to help us understand critical issues related to climate change and contribute to shaping future policies and legal frameworks.

Keywords

Climate change • Public services • Sustainable development • Fundamental rights • Climate litigation

Giriş

İklim değişikliği sorunu evvelimde bir insan hakları meselesidir. Yaşam hakkı, gıda hakkı, suya erişim hakkı, iklim mülteciliği yönüyle ailenin korunması, çevre hakkı, mülkiyet hakkı, teşebbüs özgürlüğü, seyahat özgürlüğü başta olmak üzere birçok hak ve özgürlüğü ilgilendirmektedir.

Dolayısıyla iklim değişikliği; gerek kamu, gerekse özel sektör, kişileri, canlıları ve toplumu genellikle olumsuz ve az da olsa bazı yönleriyle de olumlu (küresel ısınma ile birlikte çok soğuk iklim kuşağının ılımlı iklim kuşağı haline dönüşmesi, şehirdeki ve kırsal kesimdeki yaşam kalitesini önemli ölçüde artırabilmesi gibi) etkileyebilmektedir.

İklim değişikliği ile idarenin mücadelesi sadece “ulusal” değil, aynı zamanda “küresel kamu yararı”nın da konusudur.

Kamu hizmeti, idari kolluk faaliyetleri yatırımların yön ve büyüklüğü ile planlamalarda fırtına, sel, deprem, heyelan vs. giderek dikkate alınmaktadır. Konu gerek imar planlaması gerekse afet planlamasında kurum görüşlerine yer verilmesini ve yatırım programlarını hatta dış ilişkileri ve küresel işbirliğini de etkileyebilmektedir.

Küresel ısınmanın önemi tartışmasız olmakla birlikte, bunun küresel kapitalist anlayış için bir fırsat aracı haline getirilmemesi gerektiği yaklaşımı da bulunmaktadır. Bu bağlamda; Gıda Hukuku yönünden yapay et üretiminin temini (*çünkü geniş getiren hayvanların metan gazı salınımı iddiası var, halbuki metan gazı atmosferde 9 sene asılı kalmakta, karbondioksit ise yüzlerce yıl asılı kalmaktadır. Bu hayvanların telef edilmesi doğal dengeyi ve dünya üzerindeki istihdamı önemli ölçüde olumsuz etkileyebilecektir*), GDO’lu gıda üretiminin sağlanıp artırılması, dünya nüfusunu azaltma yaklaşımı, eşyaların küçültülmesi yoluyla karbon salınımını azaltılması, kuraklık, kıtlık var denilerek tek çocuk anlayışının yerleştirilmesi, dünya nüfusunun azaltılması ve çocuk yapılmaması için nötr cinsiyetleri teşvik, uçağa binmeme, araçlar küçülsün, insanların genleriyle oynanarak insanların küçültülmesi yoluyla 8 milyar insanı adeta 4 milyar insan gibi yapma yaklaşımı, tarım ve hayvancılığın bitirilerek dünyanın bu sisteme tâbi ve mahkum olmasının amaçlandığı yönünde görüşler de ileri sürülmüştür¹.

İklim değişikliğinin olumsuz etkileri ve zararlarının önlenmesi için açılacak iklim davaları, etkili bir iklim politikası oluşturulmasına ve ulusal iklim yasaları ve hedeflerinin güçlendirilmesi bağlamında yürütülecek hukuki tartışmalara katkı sunabilir.

¹ <<https://www.youtube.com/watch?v=FuohONioBY8>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

F. Almanya’da yapılan anketlerde şehir ve ilçelerin çoğunluğu sıcak, sel ve diğer aşırı hava olaylarına karşı yeterince hazırlıklı olmadığı sonucu çıkmıştır. F. Almanya’da bu, NDR, WDR, BR ve Correctiv tarafından yapılan bir ankette gösterilmiştir. Buna göre toplam 329 idarenin yarısı, iklim değişikliğinin gerektirdiği kamu hizmetlerinin finansmanı için gerekli koruyucu tedbirlerin önümüzdeki yıllarda muhtemelen finanse edemeyeceğini belirtmiştir. Federal ve eyalet hükümetleri, eyaletlerde ve belediyelerde iklim uyumu önlemlerine yönelik mali gereksinimlerin 2030 yılına kadar toplam 55 milyar avro ve uygulama için personel gereksiniminin 16.200 olacağını tahmin edilmektedir. Bavyera’daki Pfaffenhofen an der Ilm, Kuzey Ren-Vestfalya’daki Kleve ve Thüringen’deki Sonneberg dahil olmak üzere 16 bölge, hangi iklim etkilerini beklemeleri gerektiğini henüz tahmin edemediklerini belirtmiştir. Bazı eyaletler ise tedbir olarak kuraklığa dayanıklı ağaç ve bitki dikiminden bahsetmektedir. Yüzde 55’i zaten bölgesini ağaçlarla yeşillendirmekte, yüzde 48’i ise cepheler ve çatıların yeşillendirilmesine güvenmektedir.

Ülkemizde de bu çerçevede ağaçlandırma politikası ve uygulaması oluşturulmalı ve inşaat ruhsatı verilirken belirli sayıda ağaç dikme koşulu getirilebilir. Orman İdaresi, Tema Vakfı, Silahlı Kuvvetler ve diğer tüm kamu kurumları bu noktada daha da işlevsel bir hale getirilebilir.

Bunun dışında örneğin Almanya’nın en sıcak şehirlerinden biri olan Freiburg im Breisgau şehri, 2018 yılında hazırlanan iklim uyum yasasının “ısı alanına” yönelik olduğunu belirtmiştir. Şirkete göre buna çatıların, cephelerin ve iç avluların yeşillendirilmesinin yanı sıra gölgelendirme binaları, park alanları ve otobüs durakları da dahildir². Suyun kıt olduğu yerlerde, çimlerin sulanması veya havuzun doldurulması kısıtlanmakta veya ağır para cezaları uygulanmaktadır. Yağış eksikliği nedeniyle yeraltı suyu rezervleri yeterince yenilenmelidir. Su daha hassas kullanılmalı ve bu öncelikle büyük tüketiciler yani sanayiye hedef alınmalıdır. Yine bölgelere göre ısı eylem planları da oluşturulmalıdır.

Kamu hizmeti, idari kolluk faaliyetleri önemli olup, idarenin ölçülebilir hedefleri olan “*ihtiyati bir iklim adaptasyon stratejisi*” sunulması ve bunun sözcüğü F. Almanya’da olduğu gibi dört yılda bir güncellenmesi gerekir.

İdari kolluk bağlamında; düzenli iklim riski analizleri ve izleme raporları zorunlu olmalıdır. Yatırımların yön ve büyüklüğü ile planlamalarda fırtına, sel, deprem, heyelan vs. giderek dikkate alınmaktadır. Konu gerek imar planlaması, gerekse afet planlamasında kurum görüşlerine yer verilmesini ve yatırım programlarını hatta dış ilişkileri ve küresel işbirliğini de etkileyebilmektedir.

Maddi bir olay olan iklim değişikliği, giderek hukuki bir olay haline gelmiş, insanların yaşam kalitesini etkilediği gibi, ülkelerin ekonomilerine ve ticari ilişkilerine

² <https://www.zeit.de/wissen/umwelt/2023-07/klimaanpassungsgesetz-klimawandel-extremwetter-faq?utm_referrer=https%3A%2F%2Fmail.google.com%2F> Erişim Tarihi 15.10.2023.

belirgin ölçüde yön vermeye başlamıştır. Önemli yatırımlar iklim koşulları ve afetler de dikkate alınarak planlanmaktadır. İklim değişikliği; kuraklık örneğinde olduğu gibi gelişim zamanı bakımından yavaş seyredebilir ya da iklim değişikliğine dayalı insani göçler de “*tedrici afet*” niteliğinde olabildiği gibi, “*ani afet*” şeklinde birden ortaya çıkan deprem, sel vb. afetlerle de iç içe ya da bir arada olabilmektedir. Öte yandan, doğal -yapay afet yani insan eliyle neden olunan afet ayırımı da iklim değişikliği bakımından önemli olup, örneğin bir nükleer santralin patlaması, kimyasal silahlar, ozon da delik açılması vs. doğrudan veya dolaylı yapay afetler nedeniyle etkilenmektedir³. Sera gazı emisyonu, sera gazı salınımını azaltma tedbirleri, tarım, gıda üretimi ve güvenliğinin sağlanması bakımından da kritik önemdedir⁴.

“İklim Değişikliğine Direnç”in önlenerek farkındalık oluşturulması, sadece ekonomik yönden değil, temel haklar bakımından ve hattâ yeryüzünün kimi bölgelerindeki “küresel barış” açısından da önemlidir. Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı’nca gerekli örgütlenme yapılmış ve İklim Değişikliği Başkanlığı kurulmuştur⁵.

I. Küresel İklim Değişikliğine Yol Açan Başlıca Etmenler ve Çözümler

Güneş ışınları nedeniyle oluşan doğal sera etkisi, bu gazların bir tür battaniye gibi hareket ederek yeryüzüne insanlar, hayvanlar ve bitkilerin yaşamını sürdürebilmeleri için ortalama bir sıcaklık sağlar ve bu sıcaklık yaklaşık olarak 15°C’dir. Sera gazları olmaksızın, yeryüzünün ortalama sıcaklığı yaklaşık -18°C olurdu. Atmosferde bulunan sera gazı oranı, 18.yüzyıldan itibaren sanayi devrimi ile birlikte artmaya başladı ve karbondioksit seviyeleri %40 arttı. Avrupa Birliği Copernicus İklim Değişikliği Servisi’nin verileri uyarınca, 2023 yaz aylarında Kuzey Yarımküre’deki ortalama sıcaklık, küresel çapta rekor seviyelere ulaştı ve Dünya tarihinde yaşanan en sıcak üç aydan biri olarak belirtilmiştir⁶.

Konuya ilişkin olarak karbon bütçesi kavramı, iklim modellemesi ve iklim değişikliği senaryoları, çeşitli bilim disiplinlerini ilgilendiren ve konumuzla bütünlüşen kavramlardır⁷. İklim değişikliği bağlamında, kuraklık, seller ve depremler gibi olaylar ön plandadır. Buzulların erimesini izlemek, karbon ayak izini takip etmek, sera etkisini gözlemlemek ve önlemler almak önemlidir. Ayrıca tehlikeli kimyasallar,

³ Oğuz Sancakdar, *Afet Mevzuatı-Başlıca Uluslararası/Ulusal Mevzuat ve Yargı Kararları* (2018); Oğuz Sancakdar, ‘Afet Mevzuatı ve Afet Hukukuna Giriş’, Özlem Çakır ve diğerleri *Bütünlüşük Afet Yönetimi*, (2. Bası, Siyasal Kitabevi 2017) 39 vd; Oğuz Sancakdar, ‘Yargı Kararları Işığında Afetlerin Başlıca Hukuki ve Mâli Sonuçları’ Zerrin Arıkan ve Hakan Bay (eds) *Afetlerde Mali Yapı* (Gazi Kitabevi 2021) 357 vd; Oğuz Sancakdar, Başar Cemal ve Yağcı Pınar, ‘Kültürel Mirasın Afetlerde Korunmasının Hukuki ve Güvenlik Boyutu’, Zerrin Toprak Karaman ve Oğuz Sancakdar (eds.) *Afetler ve Güvenlik Yönetimi* (Palme Yayınevi 2019) 179 vd.

⁴ <<https://www5.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem27/yil01/ss300.pdf>> Erişim Tarihi 25.12.2023

⁵ İklim Değişikliği Başkanlığı Hizmet Birimleri ile Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik, RG T. 21.06.2022/31873.

⁶ <<https://www.bundle.app/gundem/2023-yazi-tarihin-en-sicak-3-ayi-olarak-kayitlara-gecti-ea68f1a5-1f74-4fa6-9c0c-812b44744adc>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁷ <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0klim_de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi#cite_note-13> Erişim Tarihi 15.10.2023.

kozmetik ürünler, kimyasal atıklar, deterjanların yapısı ve artırılması, atık tesislerinin kurulması ve denetlenmesi gibi konuları ele almak gerekmektedir. Ayrıca nükleer riskler ve çatışmaların, iklim değişikliğini tetikleyen önemli faktörler olduğunu belirtmek gerekir.

Bunların yanında küresel iklim değişikliğiyle mücadelede enerji verimliliğini artırmak, yenilenebilir enerji kaynaklarını teşvik etmek ve orman tahribatını önlemek gibi temel stratejiler önemlidir. İklim Değişikliği Paneli'ne (IPCC) göre, karbon dioksit seviyelerindeki artışın başlıca kaynağı fosil yakıt tüketimidir⁸. Fosil yakıtların yanması, atmosferdeki karbon dioksit seviyelerinin artmasındaki başlıca etkidir.

İklim değişikliği esasen, kitlesel göç, yaygın açlık, küresel ısınma, aşırı kuraklık, daha sık görülen aşırı hava olayları, çiftçiler için verim belirsizliği, artan orman yangınları, fiziksel ve zihinsel sağlık etkileri, altyapı tahribatı, sıcaklık kaynaklı ölümler, böcek istilaları, deniz seviyelerinde yükselme ve seller, temiz suya erişimin kısıtlanması, doğal kaynaklar üzerinde artan çatışmalar gibi riskleri içermektedir⁹.

Küresel ısınmanın önemi tartışmasız olmakla birlikte, bunun küresel kapitalist anlayış için bir fırsata dönüştüren araç haline getirilmemesi gerektiği yaklaşımı da bulunmaktadır. Bu bağlamda; Gıda Hukuku yönünden yapay et üretiminin temini (çünkü geniş getiren hayvanların metan gazı salınımı iddiası var, halbuki metan gazı atmosferde 9 sene asılı kalmakta, karbondioksit ise yüzlerce yıl asılı kalmaktadır. Bu hayvanların telef edilmesi doğal dengeyi ve dünya üzerindeki istihdamı önemli ölçüde olumsuz etkileyebilecektir), GDO'lu gıda üretiminin sağlanıp artırılması, dünya nüfusunu azaltma yaklaşımı, eşyaların küçültülmesi yoluyla karbon salınımını azaltılması, kuraklık, kıtlık var denilerek tek çocuk anlayışının yerleştirilmesi, dünya nüfusunun azaltılması ve çocuk yapılmaması için farklı cinsel kimlikleri teşvik, uçağa binmeme, araçlar küçülsün, insanların genleriyle oynanarak insanların küçültülmesi yoluyla 8 milyar insanı adeta 4 milyar insan gibi yapma yaklaşımı, tarım ve hayvancılığın bitirilerek dünyanın bu sisteme tâbi ve mahkum olmasının amaçlandığı da ileri sürülmüştür¹⁰.

09 Ağustos 2023'te toplanan Milli Güvenlik Kurulu'nda (MGK) ilk defa "iklim değişikliği" bir milli güvenlik sorunu sayılmıştır.

Küresel iklim değişikliği, hükümetlerin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi gibi uluslararası sözleşmeler ile karbon salınımını minimuma indirerek küresel ısınma etkilerini azaltma çabası içinde olduğu bir sorundur. Ancak küresel iklim değişikliğiyle mücadele sadece hükümetlerin politika oluşturmasıyla sınırlı değildir. Toplumun küresel ısınma konusunda bilinçlendirilmesi de büyük bir öneme sahiptir¹¹.

⁸ <https://www.wwf.org.tr/ne_yapiyoruz/iklim_degisikligi_ve_enerji/iklim_degisikligi/> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁹ <<https://tr.euronews.com/green/2022/11/06/iklim-degisikligi-nedir-etkileri-neler>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

¹⁰ <<https://www.youtube.com/watch?v=FuohONioBY8>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

¹¹ <<https://www.odeabank.com.tr/hakkimizda/oblog/iklim-sorunu-nelere-yol-acacak-onlemek-icin-neler-yapilabilir>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

II. İklim Değişikliğinin Uluslararası Pozitif Dayanaklarından Kesitler

İklim değişikliği ile doğrudan ilgili uluslararası anlaşmalardan olan 1992 tarihli BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesinin amacı atmosfere salınan sera gazı salınımını azaltmak ve ekolojideki olumsuz etkileri engellemek için girişimlerde bulunmaktır¹².

Özellikle yakın geçmişte, karbon salınımindaki artış gibi, iklim değişikliğinin etkilerini azaltma amacıyla Birleşmiş Milletler çatısı altında önemli çalışmalar gerçekleştirilmiştir. 2015'te Sendai Felaket Riskinin Azaltılması Çerçevesi ve öncesinde 2005-2015 tarihleri arasındaki Hyogo Çerçeve Eylem Planı gibi anlaşmalar, iklim değişikliğinin zararlarını azaltmaya yönelik önemli hükümler içermektedir. *2015 tarihli Kyoto Protokolü, iklim değişikliği ile mücadele konusunda daha somut hükümler içerirken, Paris İklim Anlaşması, mali yükümlülükleri göz önünde bulundurarak daha esnek bir yaklaşım benimsemektedir.*¹³

1997 tarihli Kyoto Protokolü kapsamında dünya çapında sera gazlarını %55 oranında salan ülkelerin onaylaması gerekmektedir. Protokol, sanayileşmiş ülkelerin 1990 seviyelerine göre emisyonlarını 2008-2012 arasında %5 oranında azaltmalarını taahhüt etmelerini amaçlamaktadır.

2015 tarihli Paris Anlaşması, endüstri öncesi döneme göre 2°C'nin önemli ölçüde altında sıcaklık artışını sınırlayarak iklim değişikliği risklerini ve etkilerini azaltmayı hedefler, aynı zamanda sıcaklık artışını 1.5°C'de sınırlandırmak için çaba sarf edilmesini öngörür.¹⁴

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi (1992-1994)'ne ise Türkiye 2004 yılında taraf olmuştur.¹⁵ Çerçeve sözleşme ile sera gazı emisyon miktarının azaltılması ve ekoloji üzerindeki olumsuz etkilerin önlenmesi amaçlanmıştır. Çerçeve Sözleşme aynı zamanda ar-ge alanlarında koordinasyonu teşvik eder ve doğal sera gazı yutaklarını korumayı amaçlar. Sözleşme, kalkınma konusunda öncelikleri ve kendine has özelliklerini göz önüne alarak sera gazı salınımlarını azaltma çabalarında "ortak ama farklılaştırılmış sorumluluklar" prensibine dayanır. Bu noktada Paris Anlaşması ile bir bağ kurulmuştur¹⁶.

Paris Anlaşması

Paris Anlaşması, Kyoto Protokolü gibi iklim değişikliği hususunda hukuki uygulama araçlarından biridir. Anlaşma hükümleri uyarınca madde 2/a'da, küresel ortalama

¹² <https://www.mfa.gov.tr/bm-iklim-degisikligi-cerceve-sozlesmesi.tr.mfa>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

¹³ Seven Erdoğan, 'İklim Değişikliğine Karşı Verilen Küresel Mücadele ve Avrupa Birliği' (2020) 7 MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi 4 703, 703.

¹⁴ Mehmet Öztürk ve Arzu Öztürk, "BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları" (2019) 12 Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 4 527, 536.

¹⁵ Erdoğan (n 13) 706.

¹⁶ <https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf> Erişim Tarihi 15.10.2023.

sıcaklığın endüstri öncesi seviyelerin çok altında tutulması ve sıcaklık artışının endüstri öncesi seviyelerin 1.5°C üzerinde sınırlanması yönündeki çabaların iklim değişikliği risklerini önemli ölçüde azaltacağı kabul edilir. Kyoto Protokolü'nden farklı olarak, Paris Anlaşması ülkeler arasında farklılaşmaya izin vermemektedir. Ülkeler sadece “gelişmiş” ve “gelişmekte olan” olarak kategorize edilir. Anlaşma, devlet dışı paydaşların iklim aktivitelerini ölçeklendirmelerini ve bunları İklim Eylemi için Devlet Dışı Aktörler Bölgesi (NAZCA) platformunda kayıt altına almalarını teşvik eder. Şu ana kadar Paris Anlaşması, 184 ülke ve Avrupa Birliği tarafından onaylandı.

Paris Anlaşması, ilk defa post-2020 dönemi için sera gazı emisyonlarını azaltma taahhüdünde bulunan tüm ülkeleri içerdiği için önemlidir. Türkiye, ulusal katkı beyanını 20 Eylül 2015 tarihinde açıkladı ve 2030'a kadar mevcut durumunu en fazla %21 oranında iyileştirmeyi planlamaktadır. Ancak Türkiye'ye özgü koşullar veya hedefler Paris Anlaşması'na dahil edilmemiştir. Ayrıca Türkiye, Ek I'den çıkmak için girişimler gerçekleştirmiştir¹⁷. Türkiye şu an dünya sera gazı emisyonlarının yalnızca %1'inden sorumlu olmasına rağmen, dünya çapında devletler arasında 16. sıradadır¹⁸.

Uluslararası anlaşmalar açısından ayrıca, hava kirliliği ile ilgili olarak Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolü gibi önemli düzenlemeler de bulunmaktadır¹⁹. Bu anlaşmalar, ozon tabakasının korunması ve sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi kritik amaçlara odaklanmaktadır.

Son olarak, Birleşmiş Milletler Afet Risk Azaltma Raporu bağlamında, iklim değişikliği ile bağlantılı 2022 yılında meydana gelen 387 afetin kayıplar ve ekonomik zararlar üzerindeki etkileri sunulmuştur. Bu verilere dayalı olarak birçok eylem planı geliştirilmiştir. Örneğin, Hyogo Çerçeve Eylem Planı, iklim değişikliğinin afetlere ilişkin riskini etkileyen durumlardan biri şeklinde göz önüne alınması ve afet risklerinin azaltılması için bir imkan sunduğunu kabul etmektedir. Ulusal ve yerel düzeylerde afet risk bilgisinin kalkınma öncelikleri, özel koşullar ve gereksinimler dikkate alınarak politikalar, programlar ve yatırımlar içine entegre edilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu, sürdürülebilir kalkınma için afet risklerinin azaltılması açısından hayati öneme sahiptir. İklim değişikliği konusunda Paris Anlaşması, 12 Aralık 2015 tarihinde kabul edilerek 4 Kasım 2016 tarihinde yürürlüğe giren önemli bir hukuki metindir. Esasen Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne dayalıdır ve 2020'de sona eren Kyoto Protokolü sonrası dönemin iklim değişikliği rejimini düzenlemeyi amaçlamaktadır. Temel hedeflerinden biri küresel sosyo-ekonomik dayanıklılığı artırmak ve uzun vadeli küresel sıcaklık artışını +2°C'nin altında

¹⁷ <https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf> Erişim Tarihi 15.10.2023.

¹⁸ <<https://www.wri.org/blog/2020/12/interactive-chart-top-emitters>> Erişim Tarihi 25.12.2023; <<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-nin-sera-gazi-emisyonu?gclid=Cj0KCQiA->>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

¹⁹ <<https://iklim.gov.tr/>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

tutmak, ideal olarak 1.5 derece seviyesinde tutmaktır²⁰. Bu hedefe ulaşmak için fosil yakıtların (örneğin petrol ve kömür) kullanımının kademeli olarak azaltılması ve yenilenebilir enerji kaynaklarına geçiş gerekmektedir.

Paris Anlaşması, tüm tarafları emisyon azaltımında işbirliği yapmaya teşvik etmeyi amaçlayan yeni bir çerçeve oluşturur. Her ülke, ulusal koşullarına uygun, bağlayıcı olmayan ve gönüllülük esasına dayalı hedefler belirler, bu da anlaşmanın “aşağıdan yukarı” bir yapıya sahip olduğu anlamına gelir. Anlaşmanın uygulanmasını izlemek için evrensel bir “raporlama ve gözden geçirme mekanizması” bulunmaktadır, bu da ona “yukarıdan aşağı” bir boyut kazandırır. Bu nedenle Paris Anlaşması genellikle “taahhüt ve gözden geçirme” yaklaşımı olarak adlandırılır. Paris Anlaşması, tarafların bireysel ve kolektif sorumluluklarına doğrudan atıfta bulunmamaktadır. Ancak gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki farkı vurgulamaktadır. Anlaşma, gelişmekte olan ülkelerin çeşitliliğini kabul eder ve şeffaflık, uygulama ve uygunluk mekanizmaları gibi alanlarda farklılaştırma ve en az gelişmiş ülkelere esneklik sağlar. Gelişmiş ülkeler, gelişmekte olan ülkelere finansal destek sağlamaya devam etme taahhüdünde bulunurlar. Ayrıca, azaltım eylemleriyle ilgili “hedef” ve “çaba” arasında bir ayrım yapar. Türkiye, 2015 yılında Paris Anlaşması’nı kabul etti, ancak iklim finansmanına ve teknoloji desteğine erişim koşuluyla. Anlaşmayı geliştirmekte olan bir ülke olarak 22 Nisan 2016’da imzaladı²¹. Onay Belgesi ve Ulusal Beyanı, Paris Anlaşması’nın Depoziteri olan Birleşmiş Milletler Genel Sekreterine 11 Ekim 2021 tarihinde sunuldu. 10 Kasım 2021’de Türkiye, Paris Anlaşması tarafı olmuştur²².

Paris Anlaşması, ülkelerin kendi koşullarına dayalı olarak hazırladığı Niyet Edilen Ulusal Katkı Beyanları’nı (NDC) temel alır ve devletlerin her beş yılda bir bu beyanlarını geliştirmesini hedeflemektedir. Türkiye, “referans senaryodan azaltım” kategorisine girer.

Avrupa Birliği ise emisyonlarını 2030’a kadar %55 azaltmayı ve 2050’ye kadar karbon nötr olmayı amaçlamaktadır. ABD, Paris Anlaşması’na resmi olarak 19 Şubat 2021’de geri dönerek 2050 yılında karbon nötrlüğe ve 2035 yılında elektrik üretimini karbonsuzlaştırmaya ilişkin hedeflerini açıklamıştır. Türkiye, emisyonlarını 2030’a kadar iki katına çıkarma planları yaparken, 2050 için henüz bir karbonsuzlaşma hedefi belirlemediği²³.

Dünya genelinde iklim krizini yalnızca bir ülkenin çözmesi mümkün değildir; bu nedenle herkesin sorumluluk payına düşeni yaparak çözüme katkıda bulunması gerekir ve bu bir zorunluluktur.

²⁰ <https://wwftr.awsassets.panda.org/downloads/10_soruda_paris_anlamasi_web.pdf?10741/10-Soruda-Paris-Anlamasi> Erişim Tarihi 15.10.2023.

²¹ Paris Anlaşmasının Onaylanmasının Uygun Bulunduğuna Dair Kanun 7 Ekim 2021 tarihli ve 31621 sayılı Resmî Gazetede yayımlanmıştır.

²² <<https://iklim.gov.tr/paris-anlamasi-i-34>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

²³ <<https://www.wri.org/blog/2020/12/interactive-chart-top-emitters>> Erişim Tarihi 15.10.2023.; <<https://www.dogrulukpayi.com/bulten/turkiye-nin-sera-gazi-emisyonu?gclid=Cj0KCQiA->>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

BM Afet Risk Azaltma Raporu bağlamında; Dünya Afet Raporuna göre, 2022 yılındaki rapora göre 2022 yılında meydana gelen 387 afet de 30.704 can kaybı ve 233,8 milyar dolar zarar meydana gelmiştir. Bu veriler de dikkate alınarak Hyogo Çerçeve Eylem Planı gibi birçok eylem planı hazırlanmıştır.

III. İklim Değişikliği ile Mücadelede Sürdürülebilirlik, İdarenin Öngörme Yetkisi ve Türkiye Afet Risk Azaltma Planı (TAMP) ve Diğer Uygulamalar

İdarenin ölçülebilir hedeflere sahip bir iklim uyum stratejisi sunması hayati bir öneme sahiptir. Türkiye’de, 26 büyük akarsu havzası bulunmaktadır ve bu bölgelerde sel olaylarının başlıca nedeni aşırı yağışlardır. Denize kıyısı olan bölgelerinde iç bölgelere göre daha fazla sel riski bulunmaktadır. Özellikle son dönemde Karadeniz bölgesinde aşırı yağışlarla ilişkilendirilen sel felaketlerinin arttığı gözlemlenmiştir. 2021 yılında, Batı Karadeniz’de son yüzyıldaki 3. büyük sel felaketi meydana gelmiştir. Bu felakette, özellikle Bozkurt ilçesinde bulunan Ezine Çayı’nın dere yatağındaki sel nedeniyle 83 kişi hayatını kaybetmiş ve yerleşim bölgeleri zarar görmüştür²⁴.

Orman örtüsünün artırılması gereklidir, çünkü küresel ısınma ile birlikte su kıtlığına karşı önlemler alınmalıdır. İklim değişikliği ile mücadelede şeffaflık sağlanmalıdır ve atık yönetimi bilimsel prensiplere dayandırılmalı, alternatif atık yönetimi ve geri dönüşüm modelleri geliştirilmelidir. İdare, yenilenebilir enerjiyi teşvik eden önlemleri uygulamalıdır. Ayrıca, yapay zeka ve iklim değişikliği izleme kodları kullanarak sonuçları sürekli olarak takip edilmelidir. Uluslararası işbirliği ve dayanışma kapsamında, çok taraflı ve bölgesel anlaşmaların teşvik edilmesi önemlidir.

İdarenin öngörme yetkisi bağlamında, iklim değişikliği ile ilgili afetlerde iletişim ve koordinasyon faaliyetleri yürütülmesi gerekmektedir. Bu süreçte, idareye olan güveni artırmak, anksiyete ile mücadele çalışmalarını yürütmek, bilginin güvenilir kaynaklardan gelmesini sağlamak ve yanıltıcı bilgilere karşı baştan önlem almak önemlidir.

İklim krizi anlarında bilgi paylaşımı, başlangıçta AFAD gibi resmi kurumlar tarafından yapılmalıdır. Doğru bilgi sunma, güvenilirlik, empati ile yaklaşma, insanları harekete geçirme ve insanların değerlerine saygı gösterme ilkelerine odaklanılmalıdır.

İklim krizi ile ilgili bilgiler basit ve öz olmalıdır. Günümüzde uzun mesajların sıklıkla okunmadığı, hatta kısa videoların bile ilgi gördüğü bir dönemde, bilgi yönetim sistemi teknik olarak oluşturulmalıdır. Bazı kişi veya kuruluşların gereksiz şekilde görünür olma çabalarına engel olunmalıdır. Sosyal medya bilgileri doğrulanmalı ve gerekirse filtreleme sistemleri ve kimlik doğrulama gereksinimleri oluşturulmalıdır.

²⁴ Yusuf Uysal ‘İklim Değişikliği ve Küresel Isınma ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Tespitler ve Öneriler’ (2022) 8 Kesit Akademi Dergisi 30 324, 328; Murat Batan ve Zeynel Fuat Toprak ‘Küresel İklim Değişikliğinin Olumlu Etkileri ve Bu Etkilerin İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Değerlendirilmesi’ (2005) 6 Mühendislik Dergisi 2 93, 95.

Bilginin toplanması, doğrulanması, işlenmesi ve dağıtılması süreçleri belirgin hale getirilmelidir. Doğru mesajlar, uygun kaynaklardan ve doğru şekilde iletilmelidir.

Zararların tespiti için özellikle sigorta şirketlerinden gelen veriler gibi beyan usulü yöntemleri kullanılmaktadır. Ülkemizde ofislerden raporlar alınmakta, sigorta şirketlerinden veriler temin edilmekte ve koordineli ofislerin bildirimleri BM'ye iletilmektedir. Ayrıca, Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı raporları da dikkate alınmalıdır. Bu başkanlık, harcama kalemlerini bir araya getirmektedir, örneğin moloz kaldırma, kamyonlar, yakıt giderleri, işçiler, enkaz kaldırma miktarı gibi konularda merkezi hükümetin sağladığı verilere dayalıdır.

Risk Kalkımı ve Risk Planları; her il için özellikle ürün toplama süreçleri göz önünde bulundurularak özelleştirilmiş risk planları oluşturulmalıdır. Belediyeler ve kent konseyleri arasında etkili bir işbirliği gerekmektedir.

Beklenmedik Koordinasyon; sahada daha önce bir araya gelmemiş ekiplerin başarılı bir şekilde koordine edilmesini içerir. Ayrıca, yabancı kuruluşlar arasındaki ilişki ve iletişim de önceden belirlenmelidir. Bunun yanı sıra, farklı kıyafet türlerinin (örneğin, arazi kıyafetleri ve sivil savunma kıyafetleri) açıkça tanımlandığı bir çalışma yapılmalıdır.

İklim krizi ile ilgili dezavantajlı grupların durumu; dezavantajlı gruplar, engelli bireyler, hastalar ve yatalak kişiler gibi grupları içerir. Bu grupların ihtiyaçları, ilaç temini, diyabet hastalarının bakımı ve yardım dağıtım süreçlerinde dikkate alınmalıdır.

Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Başkanlığı'nca, "Sürdürülebilir Kalkınma Amaçları Değerlendirme Raporu" hazırlanmıştır²⁵.

İklim krizi ile ilgili dezavantajlı grupların durumu; dezavantajlı gruplar, engelli bireyler, hastalar için ilaç temini, şeker hastalarının durumu, yatalak olanlara nasıl destek verileceği, yardımların dağıtım usulünde dezavantajlı grupların durumuna yer verilmesi hususu düzenlenmelidir.

Su Hakkının Hayata Geçirilmesi İçin Yenilikçi Teknolojiler

2017'de gerçekleştirilen BMMYK'nın Uganda operasyonu kapsamında, Güney Sudan'daki çatışmalar nedeniyle yaşanan göç sebebiyle, insanların suya erişimini sağlamak konusunda önemli güçlüklerle karşılaştı. Göçmenler, ülkenin ulaşımı güç bir bölgesine vardıklarında, içme suyuna erişimde yaşanan sıkıntılar, su dağıtımının maliyetli ve izlenmesi zor olmasından kaynaklandı. Bu durumun üstesinden gelmek için, mülteci kamplarında başarıyla kullanılan uygun maliyetli ve güvenilir bir izleme sistemi geliştirildi. Bu izleme sistemi, su dağıtım kamyonlarına yerleştirilen akıllı su

²⁵ <https://www.sbb.gov.tr/wp-content/uploads/2020/03/Surdurulebilir-Kalkinma-Amaclari-Degerlendirme-Raporu_13_12_2019-WEB.pdf> Erişim Tarihi 15.10.2023.

seviye sensörlerinden oluşmaktaydı ve gerçek zamanlı veriler elde ederek su dağıtımını ve tüketimini izlemekteydi. Bu sistem, su kıtlığı potansiyelini önceden tespit ederek göçmenlere güvenilir ve erişilebilir bir temiz su kaynağı sağlama konusunda önemli bir rol oynamaktadır.²⁶

Yerinden Edilmeyi Önlemek ve İnsan Haklarını Korumak İçin Düzenli Göç Yollarını Kolaylaştırmak

BM İnsan Hakları Yüksek Komiserliği, kırılgan göçmenlerin insan haklarını korumak ve devletlere düzenli göç yolları oluşturmaları konusunda destek olmak amacıyla iklim değişikliği nedeniyle yerinden edilen insanları da kapsayacak şekilde faaliyet göstermiştir.²⁷ Örneğin, Sahel Bölgesi'nde Moritanya, Nijer ve Nijerya'yı odak alarak alınarak, iklim değişikliği ve göçten olumsuz etkilenen halkların yaşadığı koruma eksikliklerini tanımlanmış ve yerel, milli ve bölgesel paydaşların insan haklarının temin edilmesini destekleyecek önlemleri belirleme yeteneklerini artırmak amacıyla bir proje yürütülmüştür.²⁸

IV. Avrupa Birliği ve Bazı Ülkelerde Kod İklim Değişikliği Kanunlarından Satırbaşları²⁹ ve İklim Kanunlarının Genel Esasları

Avrupa Birliği

Avrupa Birliği'nin iklim nötr olma yolundaki 2050 yılı hedefinin ilk aşaması 2030 yılına denk gelmektedir. Avrupa Birliği, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarını 1990 seviyelerine göre en az yüzde 55 azaltmayı amaçlamaktadır, ki bu hedef iklim düzenlemeleri tarafından net bir şekilde belirtilirken, gelecek Haziran ayında yapılacak incelemeler çerçevesinde bu oranın yeniden değerlendirilmesi planları arasında yer almaktadır. Ancak eleştirilere yol açan bir diğer konu, taslak düzenlemelerde 2050'den itibaren atmosferdeki tüm sera gazlarının kaldırılma hedefinin yer almasıdır. 2023 yılından itibaren, Paris İklim Anlaşması ile uyumlu olarak emisyon azaltma hedeflerinin beş yıllık aralıklarla gözden geçirilmesi planlanmaktadır. Üye ülkelerin belirlenen hedeflere uyumunun Avrupa Komisyonu tarafından denetlenmesi öngörülmektedir³⁰.

Avrupa Yeşil Mutabakatı, döngüsel bir ekonomiye geçişi, iklim değişikliğini engellemeyi, biyolojik çeşitliliği korumayı ve kirliliği azaltmayı, mevcut kaynakların

²⁶ <<https://altiparmakhukuk.org/blog/ceviri-iklim-degisikligi-yerinden-edilme-ve-insan-haklari-57>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

²⁷ İklim göçmenlerine ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Nuray Ekşi 'İklim Mültecileri' (Temmuz-Aralık 2016) 2 Göç Araştırmaları Dergisi 2 10-58.

²⁸ <<https://altiparmakhukuk.org/blog/ceviri-iklim-degisikligi-yerinden-edilme-ve-insan-haklari-57>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

²⁹ (Türkiye'de İklim Değişikliği ile Mücadelede Politikalar, Yasal ve Kurumsal Yapı) 15 <https://www.iklimin.org/egitimmateryalleri/TR%20Pol_NT.pdf> Erişim Tarihi 15.10.2023.

³⁰ <<https://www.rekabetregulasyon.com/abde-iklim-kanunu-yasalasma-surecindeyken-turkiye-ne-yapiyor/>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

en etkili şekilde kullanılmasını amaçlamıştır. Yeşil Mutabakat ile daha etkili bir düzenleme ortamı oluşturulmuştur. Ayrıca, Avrupa Yeşil Mutabakatı çerçevesinde vergi mekanizması ayarlamaları da yapılmıştır. Sınır Karbon Düzenlemesi (SKD) mekanizması, AB düzenlemesi olarak tanımlanmıştır. AB, 2030 yılı için sera gazı emisyonlarını en az %50 ve muhtemelen %55 oranında azaltma hedefini önceki yıllara kıyasla belirlemek için planlar yapmaktadır.³¹

Sınırdaki Karbon Düzenlemesi düzenlemesi, yüksek enerji tüketen beş sektörün karbon emisyonlarını azaltmayı amaçlayarak iklim değişikliğine katkı sağlamayı hedefler. Bu beş sektör, alüminyum, demir-çelik, gübre, çimento ve elektrik sektörlerini içerir. Bu sektörler, 2023 yılı itibarıyla Sınırdaki Karbon Düzenlemesi Beyannamesi ve Raporu sunmakla yükümlüdür. Bu raporlar ve beyannameler, Karbon Ayak İzi Hesaplamaları ve Doğrulamaları, Çevresel Ürün Beyanları (EPD), Yaşam Döngüsü Değerlendirmeleri (LCA) ve Su Ayak İzi Hesaplamaları ve Doğrulamalarını içerir. Şu anda, sadece kurumsal sera gazı hesaplamaları yapılmaktadır.

Türkiye-Avrupa Birliği ilişkilerinde Fası 27, çevre ve iklim değişikliği konularını düzenlemektedir. Bu fasıl, Avrupa Birliği'nin çevre ve iklim değişikliği politikalarına ilişkin temel prensipleri belirler³². Ülkemizde ise İklim Kanunu hazırlık aşamasındadır.

Fransa

Fransa'da, İklim Değişikliği ile Mücadele ve Etkilere Karşı Direncin Artırılması İçeren Kanun oldukça kapsamlıdır ve tüketim, iş, üretim, ulaşım, konut, gıda güvenliği ve çevrenin yasal korunmasının artırılması ile iklim ve çevresel konulara odaklanmaktadır. Fransa'da ayrıca İklim Yüksek Konseyi kurulmuştur. Bu kanun, iklim üzerinde büyük etkisi olan ürünler ve hizmetler, özellikle fosil yakıtlar ve yüksek kirlilik oluşturan taşıtlar için belirli şartlar getirilmiştir. Örneğin, 1 Mart 2022'den itibaren otomobil üreticileri, ürünlerinin karbondioksit emisyon miktarına ilişkin bilgileri reklamlarında açıkça belirtmek zorundadır. Ulaşımla ilgili alınan önlemler bakımından şunlar bulunmaktadır:

- 150 bin veya daha fazla nüfusu haiz şehirlerin veya metropol alanlarının 31 Aralık 2024'ten önce düşük emisyonlu bir ulaşım bölgesi oluşturması mecburiyeti,

- Ulusal demiryolu ağı üzerinden aktarmasız olarak ve günde 2 saat 30 dakikadan daha kısa bir sürede gidilebilen yurtiçi güzergahlarda iç hat uçuşlarının yasaklanması,

- Bölge yönetimlerine 2024'ten itibaren karayolu eko-vergisi ihdas etme yetkisi verilmesi gibi önlemler bulunmaktadır.

³¹ Kamile Türkoğlu Üstün 'Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı ve Türk Çevre Hukuku ve Politikalarına Etkileri' (Aralık 2021) 16 Memleket Siyaset Yönetim (MSY) 36 329, 338.

³² <<https://www.ab.gov.tr/p.php?e=92>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Bağımsız bir organ olarak kurulan İklim Yüksek Konseyi, Başbakan ve Parlamento'ya sunmak üzere yıllık olarak hazırladığı raporlar, iklim değişikliği ile uyum sağlamak amacıyla belirlenen politika ve önlemlerin hayata geçirilmesi ile etkinliği, kamu politikalarının bilhassa eğitim ve istihdam alanlarındaki sosyal ve ekonomik etkisi, biyolojik çeşitliliği de içeren çevresel etki gibi konuları kapsar³³.

Fransa Yeşil Büyüme ve Enerji Dönüşümü Kanunu, 2015 tarihli olup, sera gazı emisyonlarının azaltılması, enerji ve fosil yakıt tüketiminin düşürülmesi, atıkların azaltılması, yenilenebilir ve nükleer enerjinin kullanımının artırılması, enerji yoksulluğuyla mücadele, yapı stokunun yenilenmesi, yeni yapıların enerji ve çevre performansının artırılması, temiz ulaşım, atık yönetimi ve geri dönüşüm ekonomisinin düzenlenmesi gibi konulara odaklanmaktadır.

Federal Almanya

Yeni İklim Uyum Yasası, iklim krizinin kuraklık, şiddetli yağışlar veya yüksek sıcaklık gibi etkilerine karşı hazırlanma, riskleri azaltma ve hasarı engelleme amacını taşır. Özellikle yağmur suyunun taşmasını önlemek için daha az alanın kapalı hale getirilmesi ve yaşlı insanları sıcaktan daha iyi korumak için şehirlerde daha fazla gölgeli alanın oluşturulması gibi uygulamalara odaklanır³⁴. Almanya'da yıllık emisyon bütçelerinin aşılması durumunda, acil eylem planlarının hazırlanmasını gerektirir. Federal İklim Koruma Kanunu'nda ise Paris Anlaşması'na uygun olarak, küresel ortalama sıcaklığı Sanayi Devriminden önceki seviyenin 2 santigrat derece altında tutma ve olabildiğince 1,5 santigrat derecenin altına indirme hedefi vurgulanmaktadır. Kanunda 2021'de yapılan değişiklikle sera gazı emisyonlarının 1990 seviyelerine kıyasla 2030'a kadar en az yüzde 65, 2040'a kadar en az yüzde 88 ve 2045'e kadar net sera gazı nötr noktasına dek kademeli olarak azaltılması hedeflenirken, 2050 sonrasında negatif sera gazı emisyonlarına ulaşılabileceği öngörülmektedir. Ayrıca, yıllık emisyon bütçelerinin aşılması durumunda acil eylem programlarının hazırlanmasını kapsamaktadır.

Emisyon verileri, bir sektörün kabul edilen yıllık emisyon bütçesini aştığını gösterdiğinde, acil eylem planı hazırlanacaktır. Bu eylem planı, gelecek yıllarda sektörel emisyon bütçelerine uyumun sağlanmasını temin etmek amacıyla kullanılacaktır. Ayrıca, federal hükümet, söz konusu sektörde veya diğer sektörlerde alınacak tedbirleri görüşecektir ve bu tedbirleri en kısa zamanda hayata geçirecektir. Kanunda, Federal Hükümet'in, her güncellemeden sonra iklim eylem programını kabul edeceği ve hedeflere erişilememesi durumunda mevcut iklim eylem programını güncelleyeceği belirtilir. Hükümet, her yıl iklim eylem raporu sunup yayınlayacaktır.

³³ (İklim Değişikliğinde Kanun Yapımı ve Adli Süreçlere İlişkin Küresel Eğilimler 2018 Durum Raporu) <[³⁴ <\[https://www.zeit.de/wissen/umwelt/2023-07/klimaanpassungsgesetz-klimawandel-extremwetter-faq?utm_referrer=https%3A%2F%2Fmail.google.com%2F\]\(https://www.zeit.de/wissen/umwelt/2023-07/klimaanpassungsgesetz-klimawandel-extremwetter-faq?utm_referrer=https%3A%2F%2Fmail.google.com%2F\)> Erişim Tarihi 15.10.2023.](https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-cesitli-ulkelerdeki-iklim-degisikligine-iliskin-kanunlari-inceledi/2990906#:~:text=Kanunda%20sera%20gaz%C4%B1%20emisyonunda%201990,net%20s%C4%B1f%C4%B1r%20emisyon%20hedefine%20y%C3%BCKseltiliyor> Erişim Tarihi 15.10.2023.</p></div><div data-bbox=)

Düzenlemeye göre, hükümet, meclise sunulacak acil eylem programlarının uygulanmasındaki ilerlemenin ve potansiyel sera gazı azaltma etkilerinin yer aldığı yıllık iklim eylem raporunu hazırlayacak, bu rapor, ilki 2024 yılında olmak üzere her iki yılda bir sunulacaktır. Kanunda, kamu yönetiminin 2030 yılına kadar iklim nötr bir şekilde yeniden yapılandırılması amacı bulunduğu ve bu hedefe erişmek için en geç 2023 yılında ve sonrasında her beş yılda bir federal makamların ve kurumların uymaları lazım olan tedbirlerin belirleneceği belirtilmektedir³⁵. Bu kapsamda Kuzey Ren-Vestfalya İklim Koruma Kanunu 2013 yılında kabul edilmiştir.

Avusturya

2011 tarihli Avusturya Sera Gazı Emisyonlarının İzlenmesi ve İklim Koruması için Etkili Önlemlerin Geliştirilmesi Federal Kanunu, enerji, sanayi, trafik, imar, tarım, atık yönetimi ve florlu gazlar sektörlerinin yıllık faaliyet raporlarıyla emisyon azaltma hedeflerini düzenlemektedir. Kanunun uygulanması Ulusal İklim Koruma Komitesi tarafından yönetilmektedir.

İsveç İklim Kanunu

2018 tarihli İsveç İklim Kanunu, emisyon azaltma, çevrenin korunması ve iklim değişikliği ile mücadele konularını kapsar. İklim politikası, meclisin emisyon hedeflerine dayandırılmalıdır. Bütçe tasarısına iklim raporu eklenmelidir ve her 4 yılda bir iklim politikası eylem planı hazırlanmalıdır. 2045'e kadar karbon nötr olunması hedeflenmektedir.

İrlanda Fosil Yakıtlardan Geri Çekilme Kanunu

2018 tarihli İrlanda Fosil Yakıtlardan Geri Çekilme Kanunu, İrlanda Stratejik Yatırım Fonunun fosil yakıt sektöründeki yatırımlarını 5 yıl içinde çekmesini ve yeni yatırımların yapılmasını yasaklar. Fosil yakıtların (kömür, petrol, doğalgaz) arama, çıkarma veya rafine etme geliri, toplam gelirin %20'sini aştığında çeşitli tedbirler öngörülmüştür.

Güney Kore

Güney Kore'de, Karbon Nötr Yeşil Büyüme Kanunu, merkezi hükümetin, mahalli idarelerin, kamu kurumlarının, ticari şirketlerin ve bireylerin iklim krizi ile başa çıkma sorumluluklarını belirler. Kanunda 2050'ye kadar karbon nötr olma hedefi ortaya konmuş olup, 2030 yılına kadar sera gazı emisyonlarının yüzde 35 veya daha fazla

³⁵ <<https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-cesitli-ulkelerdeki-iklim-degisikligine-iliskin-kanunlari-inceledi/2990906#:~:text=Kanunda%20sera%20gaz%C4%B1%20emisyonunda%201990,net%20s%C4%B1%C4%B1%20emisyon%20hedefine%20y%C3%BCkseltiyor>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

azaltılması gerektiği belirtilir ve bu amaçla yıllık emisyon azaltım hedefleri tespit edilir. Ayrıca, 2050 Karbon-Nötr Yeşil Büyüme Komisyonu bu kanun çerçevesinde kurulur³⁶.

Avustralya, Pakistan, Hollanda ve diğer ülkeler de benzer şekilde İklim Kanunu ve İklim Bakanlığı gibi ilgili düzenlemelere sahiptir.

İklim Kanunlarının Genel Esasları

İklim yasası, sera gazı emisyonlarını azaltmayı ve iklim değişikliğiyle mücadeleyi amaçlayan bir yasa türüdür. İklim değişikliği, küresel bir tehdit olarak kabul edilmekte olup dünya genelinde ciddi sorunlara yol açmaktadır. Bu tehdide karşı koymak ve olumsuz etkilerini en aza indirmek amacıyla iklim yasaları geliştirilmektedir. Bu yasalar, genellikle çevre koruma, enerji verimliliği, sürdürülebilir enerji kaynaklarına geçiş ve sera gazı emisyonlarının azaltılması gibi çeşitli konuları içerebilir³⁷.

Ülkemizde, iklim değişikliği ile doğrudan ilişkilendirilen yasalar şunlardır: Çevre Kanunu, Toprak Koruma ve Arazi Kullanım Kanunu, Yenilenebilir Enerji Kaynaklarının Elektrik Enerjisi Üretimi Amaçlı Kullanılmasına İlişkin Kanun ve Enerji Verimliliği Kanunu gibi. Bu yasal düzenlemeler, iklim değişikliği konusunu açıkça ele alır ve düzenler. Ayrıca, yakın zamanda kabul edilmesi beklenen kanun taslağı, internette erişilebilirdir³⁸. Ancak bu taslağın kamuoyu ile paylaşılması ve üniversitelerden görüş alınması yararlı olabilir.

İklim yasaları genellikle aşağıdaki konuları içerebilir³⁹:

1. Sera gazı emisyonlarının azaltılması için belirlenmiş hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için planlar.
2. Emisyon ticaret sistemi veya benzeri bir mekanizma.
3. Emisyon azaltma projelerine destek ve teşvik.
4. İklim değişikliği ile mücadele için yatırımlar ve kaynak tahsisi.
5. İklim değişikliğine uyum sağlamak amacıyla alınan önlemler.
6. İklim değişikliği ile ilgili farkındalık artırma ve bilgi paylaşımı çalışmaları.

³⁶ (İklim Değişikliğinde Kanun Yapımı ve Adli Süreçlere İlişkin Küresel Eğilimler: 2018 Durum Raporu) <[https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-cesitli-ulkelerdeki-iklim-degisikligine-iliskin-kanunlari-inceledi/2990906#:~:text=Kanunda%20sera%20gaz%C4%B1%20emisyonunda%201990.net%20s%C4%B1f%C4%B1r%20emisyon%20hedefine%20y%C3%BCkseltiyor](https://www.aa.com.tr/tr/politika/tbmm-cesitli-ulkelerdeki-iklim-degisikligine-iliskin-kanunlari-inceledi/2990906#:~:text=Kanunda%20sera%20gaz%C4%B1%20emisyonunda%201990.net%20s%C4%B1f%C4%B1r%20emisyon%20hedefine%20y%C3%BCkseltiliyor)> Erişim Tarihi 15.10.2023.

³⁷ <<https://www.noktagazetesi.com.tr/iklim-yasasi-nedir-turkiyede-ve-avrupa-birliginde-iklim-yasalari/>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

³⁸ <<https://www.gebzeto.org.tr/wp-content/uploads/2022/10/TOBB-%C4%B0klim-De%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi-Kanunu-Tasla%C4%9F%C4%B1.pdf>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

³⁹ <<https://www.dokuzeyul.com/iklim-yasasi-nedir-iklim-yasasi-maddeleri-nelerdir/amp>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Türkiye, 2053 yılına kadar net sıfır emisyon hedefini gerçekleştirmeyi amaçlamaktadır. İklim yasası, bu hedefe ulaşmak için 2030 yılı için sera gazı emisyonlarını %20 azaltma hedefini, emisyon ticaret sistemi, emisyon azaltma projelerini destekleme, iklim değişikliği ile mücadele için yatırımları, iklim değişikliğine uyum sağlama önlemlerini ve iklim değişikliği ile ilgili bilgi çalışmalarını içermektedir. Bu yasa, Türkiye'nin iklim değişikliğiyle mücadelesinde önemli bir adım olarak kabul edilmektedir.

İklim yasasının bazı önemli hükümleri şunlardır:

İklim değişikliği tanımı: Yasada, iklim değişikliği kavramı net bir şekilde tanımlanır ve bu değişikliğin küresel ısınma ve diğer etkenlerle nasıl ilişkilendirildiği açıklanır.

Emisyon hedefleri: Yasada, sera gazı emisyonlarını azaltmak için belirlenen hedefler ve bu hedeflere ulaşmak için izlenecek politikalar ve stratejiler belirtilir. Bu hedefler, belirli bir süre içinde emisyonların ne kadar azaltılması gerektiğini belirler.

Yeşil enerji teşvikleri: Yasada, yenilenebilir enerji kaynaklarının kullanımının teşvik edilmesi için çeşitli politika ve teşvik önlemleri bulunur. Bu, fosil yakıtlara dayalı enerji üretiminden vazgeçerek daha sürdürülebilir bir enerji sektörü oluşturmayı amaçlar.

İklim değişikliğiyle mücadele stratejileri: Yasada, iklim değişikliği ile mücadele için belirlenen stratejiler ve önlemler yer alır. Bu stratejiler arasında orman koruma, su kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ve tarım sektöründeki sürdürülebilir uygulamalar gibi konular bulunabilir.

Uyum politikaları: Yasada, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine uyum sağlamak için alınması gereken tedbirler ve politikalar ele alınır. Bu, sadece iklim değişikliği ile mücadele etmekle kalmaz, aynı zamanda bu değişikliğin etkileriyle başa çıkma yeteneğini artırır.

İklim yasası, bir ülkenin veya bölgenin iklim değişikliği ile mücadele etme ve sürdürülebilirlik hedeflerine ulaşma yolunda bir rehber görevi görür. Bu tür yasalar, çevre ve iklim bilincini artırarak politika oluşturmayı ve toplumu daha sürdürülebilir bir geleceğe yönlendirmeyi destekler.

V. İklim Değişikliğinin Temel Haklara Etkileri

İklim değişikliğinin neden olduğu deniz seviyesinin yükselmesi, kıyı bölgelerinde ve tarım arazilerinde kayıplar yaşanması gibi yavaş başlayan süreçler tüm nüfusun yeterli barınma ve gıda haklarını tehlikeye atabilir. Doğayla güçlü bağları olan yaklaşık 400 milyon yerli halk, kültürel haklarına ve aynı zamanda ortak gelişme ve kendi

kaderlerini tayin etme haklarına yönelik tehditlerle karşı karşıyadır. 2021 yılında BM İnsan Hakları Konseyi tarafından kabul edilen 48/13 sayılı ilke kararı ile iklim değişikliği ve çevresel tahribatı nedeniyle dünya çapında bilhassa savunmasız bireyler ve gruplar için temiz, sağlıklı ve sürdürülebilir bir çevre hakkının bir insan hakkı olarak tanınmasına vurgu yapılmıştır⁴⁰.

İklim değişikliği, İklim değişikliği; yaşam ve sağlık hakkı bakımından özellikle kalp rahatsızlıkları ve cilt kanseri gibi ciddi sağlık sorunlarına yol açarak yaşam ve sağlık hakkını tehdit etmektedir. İklim değişikliğine bağlı ölümler ve felaketler sırasındaki yaralanmalar, yaşam hakkı ve beden bütünlüğünün korunması açısından giderek daha fazla önem kazanmaktadır. 2023 yazında Fransa’da sıcak hava dalgası nedeniyle beklenenin üzerinde “fazladan ölüm” olayı yaşanmıştır⁴¹. İklim değişikliği aynı zamanda sağlık hakkını olumsuz etkileyerek güneş çarpmaları, yanıklar ve cilt kanserinde artış gibi sorunlara neden olmaktadır.

Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ), 21. yüzyılda küresel sağlığa yönelik en büyük tehdit olarak iklim değişikliğini göstermektedir⁴². İklim değişikliği aşırı hava koşullarının yol açtığı yaralanmalar ve can kayıplarına, mahsul kıtlığı ise yetersiz beslenmeye neden olduğu için açık bir tehdittir.

Sosyal medya kullanımı yaşam hakkı ve kişisel güvenlik açısından önemlidir ve öğretilmelidir. Örneğin, enkaz altında olduğunuzda bile yardım taleplerini paylaşmak için sosyal medya kullanma fırsatı olabilir. Gizlilik nedeniyle alınan engelleme kararları hukuki bir gerekçe ile açıklanmalıdır. Bir olağanüstü hâl (OHAL) ilan edildiğinde, süresi, şartları, temel haklara etkisi, ekonomik düzene ve sağlık hizmetlerine etkisi, milli eğitime etkisi ve çevrimiçi eğitim süresi ve teknik alt yapısı gibi konular, Covid-19 döneminden gelen deneyimler ışığında mevzuat düzenlemeleri ile belirlenmelidir.

Gıda ve tarım hukuku bağlamında, gıdaya erişim sorunu konusunda organik beslenme ve dikey çiftlikler gibi konular üzerinde durulabilir. Gıda bulunabilirliği ve kalitesindeki düşüşler, 2050 yılına kadar her yıl 500.000’den fazla yetişkinin ölümüne yol açabilir⁴³. “Daha fazla gölge ve daha az beton” ilkesi önem kazanmaktadır⁴⁴.

⁴⁰ <<https://data.unhcr.org/en/documents/details/91743>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Sezgin İpek, İklim Değişikliği, Yerinden Edilme ve İnsan Hakları, <<https://altiparmakhukuk.org/blog/ceviri-iklim-degisikligi-yerinden-edilme-ve-insan-haklari-57>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁴¹ <<https://www.haberler.com/saglik/fransa-da-sicak-hava-dalgasi-nedeniyle-400-kisi-hayatini-kaybetti-16326390-haberi/>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁴² <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0klim_de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi#cite_note-13> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁴³ <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C4%B0klim_de%C4%9Fi%C5%9Fikli%C4%9Fi#cite_note-193> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁴⁴ Eckardt Lisa Marie (*Mehr Schatten und weniger Beton*) <<https://www.zeit.de/wissen/umwelt/2023-07/klimaanpassungsgesetz-klimawandel-extremwetter-faq>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Eğitim hakkı ve kamu hizmeti bağlamında, çevrimiçi eğitim ve eğitim kesinti sürelerinin gözden geçirilmesi gerekebilir. Benzer şekilde, çalışma hakkı ve çalışma saatlerinde değişiklikler gündeme gelebilir. Çalışma hakkı ve dinlenme hakkı açısından, çalışma saatleri ve dinlenme aralıklarında değişiklikler tartışılmaktadır.

Seyahat özgürlüğü bakımından, aşırı sıcaklıkların neden olduğu turizm rotalarının değişmesi mümkün olabilir ve bu, ilgili ülkeler ve turizm ekonomisi üzerinde önemli etkilere yol açabilir. Seyahat özgürlüğü bağlamında turistik destinasyonlar değişebilir ve göç dalgaları ve yer değiştirmeler de gündeme gelebilir.

Enerji hukuku ve özel teşebbüs özgürlüğü perspektifinden, özellikle güneş enerji santralleri (GES) gibi yenilenebilir enerji kaynakları iklim değişikliği ve küresel ısınma konusunda önemli hale gelebilir. Yeşil Mutabakat, yeşil enerji tesislerinin zorunlu hale getirilmesini öngörebilir. Kamu hizmetleri açısından enerji kullanımı, artan enerji talebi ve nükleer enerji gibi konularda tartışmalar gündeme gelmektedir.

VI. İklim Değişikliği ve İmar Hukuku

İmar Kanunu, mekânsal strateji planlarını 2018 yılında en üst ölçekte planlar olarak kabul etmiştir, bu planların mevzuata dahil edilmesini sağlamıştır. Daha önce, bu tür planlar Mekânsal Planlar Yapım Yönetmeliği ile 2014 yılında tanıtılmıştır. Mekânsal strateji planlarının veri yapısı ve analizleri, Yönetmeliğin 17. maddesinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır. Bu madde, gelişmesi sınırlanmış veya özel koşullara sahip bölgeleri, belirli risklerin olduğu bölgeleri (örneğin deprem, heyelan, taşkın, iklim değişikliği gibi), biyolojik çeşitliliği etkileyen tarım alanları, ormanlar, sulak alanlar, su kaynakları, kıyı alanları gibi endemik türlerin yer aldığı veya ekolojik açıdan önemli bölgeleri, doğa koruma alanlarını, özel çevre koruma bölgelerini, milli parkları, tabiatı koruma alanlarını, yaban hayatı koruma alanlarını, sit alanlarını ve benzeri konuları içerir.

Ayrıca, nazım imar planlarının hazırlanma sürecinde iklim özelliklerini dikkate almayı kabul eden ilke ve esaslar Yönetmeliğin 23. maddesinde açıklanmıştır. Bu maddeye göre, imar planlarının hazırlanması sırasında, ilgili kurum ve kuruluşlardan iklimle ilgili veriler alınacak, bu veriler üzerinde analiz, inceleme ve araştırmalar gerçekleştirilecektir. Yani, imar planları oluşturulurken iklim koşullarına dikkat edilmesi, mevcut imar mevzuatı kapsamına alınmıştır.

İklim değişikliği bağlamında İmar Kanunu, yerleşim yerlerinin ve yapıların planlama, mühendislik, sağlık ve çevre kriterlerine uygun olarak düzenlenmesini Bakanlık yetkisi altına almaktadır. Bu yetki çerçevesinde Bakanlık, enerji tasarruflu, iklim dostu ve ekolojik özelliklere sahip planlar, projeler ve yapılar oluşturabilir, inşa edebilir ve finanse edebilir. Ek olarak, arazi kullanımı ve yapılaşma kararlarının yalnızca mekânsal strateji planları, çevre düzeni planları ve imar planlarına uygun olması

gerekmektedir. Bu düzenleme, 29 Kasım 2018 tarihinde kabul edilen 7153 sayılı Çevre Kanunu ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun kapsamında İmar Kanunu'na eklenen 6. madde ile yürürlüğe girmiştir. 1 Haziran 2019 tarihinden itibaren yeni imar planlarında, bisiklet yolları ve bisiklet park istasyonlarının ulaşım ağına dahil edilmesi gerekmektedir. Topografik ve arazi eğiminin bisiklet yolu inşasına uygun olmadığı bölgelerde, yaya yollarının oluşturulması önerilmiştir.

Her bölge ve şehir, iklim değişikliğinden kaynaklanan riskler nedeniyle benzersizdir, bu nedenle kentsel planlama süreçlerinde alınacak önlemler bu farklılıkları dikkate alınmalıdır⁴⁵.

Afetlere yönelik kapsamlı bir kanun olan 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, kentsel planlama alanında öne çıkmaktadır. Bu kanun, riskli bölgelerde plan yapma veya yaptırma yetkisini Çevre, Şehircilik ve İklim Değişikliği Bakanlığı'na vermektedir. Bu kanunun temel amacı, riskli bölgelerde sağlıklı ve güvenli bir yaşam alanı oluşturmaktır. Kanunun kapsamı, özellikle riskli yapılar, riskli bölgeler ve deprem gibi konulara odaklanmıştır. Bu kanun, iklim değişikliği bağlamında da değerlendirilebilir, çünkü Bakanlık enerji verimliliğini artırmak amacıyla binalarda düzenlemeler yapma yetkisine sahiptir⁴⁶.

Uluslararası İklim Değişikliği Paneli'ne göre, 1.5 derecelik bir ısınma senaryosu, 2100 yılına kadar deniz seviyelerinin 26 ile 77 santimetre arasında yükselmesini öngörmektedir. Bu da, mevcut imar planlarının deniz seviyelerindeki artış nedeniyle birçok kıyı yerleşim alanının sular altında kalma riskiyle karşı karşıya olabileceği anlamına gelmektedir. Bu nedenle, kıyı bölgelerindeki imar planlarında değişiklikler yapılması gerektiği düşünülmektedir⁴⁷.

Mekânsal planlama açısından, iklim krizini azaltacak tedbirlerin geliştirilmesi önemlidir. Açık ve yeşil alanlar bakımından, açık alanlar, binaların yoğunluğunu dengelemeye yardımcı olur. Bu dengeyi sağlamak için açık alanların imar planları, iklim değişikliği ile başa çıkmak için alınacak önlemleri içerebilir. Yapı yoğunluğu açısından, parsel boyutları, kat yükseklikleri, taban alanları ve inşaat alanları gibi yapılaşma kuralları uygulama imar planları ile belirlenir. Bu ölçümlerin belirlenmesinde, sadece deprem riskleri değil, aynı zamanda iklim koşulları da göz önünde bulundurulmalıdır. Ayrıca, binaların ön, arka ve yan bahçe mesafeleri gibi konular mahalle ölçeğinde nefes alma alanları yaratmak için düşünülmelidir.

⁴⁵ Yine bkz. Gizem Karacan ve Gökçe Duygu 'Kentsel Planlamada İklim Direnci Teması; Ankara Örneği' (2020) 4 Dirençlilik Dergisi 2 221, 238; Ender Peker ve Orhan Ezgi, 'Mekânsal Planlamada Deprem Riski ve İklim Krizini Birlikte Ele Almak' (2021) 31 Planlama Dergisi 2, 2021 288, 301.

⁴⁶ İklim Gizem Gözüm ve Hayat Zengin Çelik, 'Kentleşme ve İklim Değişikliği İlişkisinde Sel ve Su Baskınlarının Türkiye ve Güney Kore Bağlamında İncelenmesi' Faruk Alaeddinoğlu ve diğerleri (eds.) *Bildiri Özet Kitabı* (2022) 4-5.

⁴⁷ Bahadır Apaydın, 'Türk İmar Hukukuna İklim Değişikliği Açısından Bakmak', *İdare Hukuku ve İdari Yargılama Hukuku* (Isalaj) Uluslararası Sempozyumu (2022) 13.

Yapı malzemeleri açısından, uygulama imar planları, yapı malzemelerinin seçimi ve kullanımı ile ilgili prensipleri içerebilir. Farklı iklim bölgelerindeki kentlerde, binaların ısı tutma ve kaybetme yüzeylerindeki tavan, zemin, duvarlar ve malzeme kalınlıkları ihtiyaca göre ayarlanmalıdır⁴⁸.

Belirli koşulları olan yeraltı kentleri üzerinde çalışılabilir.

VII. İklim Değişikliği ile Mücadelede Sanatın Rolü ve İdare

Küresel ısınma ve iklim değişikliği, yalnızca hukukçuları değil, aynı zamanda diğer tüm meslek gruplarını da yakından ilgilendiren bir konudur. Bu bağlamda, “Yukarı Bakma (Don’t Look Up)” adlı film, sanat hukuku perspektifi ile iklim davalarını inceleyen bir yapıma örnek olarak gösterilebilir⁴⁹. Film, iklim değişikliği nedeniyle ortaya çıkan felaketleri ele alırken, bu felaketlerin hukuki anlamda suç teşkil edebileceği çığır açan davaları merkezine alır. Roger Cox adlı bir avukatın, Hollanda hükümeti ve dev bir petrol şirketi olan Shell’e karşı yürüttüğü davalarda elde ettiği başarıları anlatır.

Roger Cox’un özel hikayesi, iktidardakilerin iklim değişikliğinin yıkıcı etkilerini önlemek için vatandaşlara karşı sorumluluk taşıdığını kanıtlar. Film, yaratıcı avukatlar, aktivistler ve sıradan insanlardan oluşan bir ekibin, tarihi bir dava peşinde koşarken yaşadıkları zorlukları ve başarıları karakter odaklı bir anlatı ile sunar. Aynı zamanda, bu hikayeler, iklim değişikliği ile mücadelede adalet ilkelerinin nasıl uygulanabileceği konusunda dünya çapında önde gelen uzmanlarla yapılan röportajlar eşliğinde anlatılır⁵⁰.

VIII. İklim Değişikliği ile Mücadeledeki Ekonomik Kamu Yararı

Türkiye, enerji alanında %70’in üzerinde dışa bağımlı olduğu gerçeği göz önüne alındığında, bu bağımlılığın temel nedeninin petrol, doğalgaz ve kömür olduğu ve etkili bir iklim politikası uyguladığında milli gelirinin %7 artabileceği açıkça görülmektedir. İklim krizinin etkilerini azaltan düşük karbonlu bir gelişme, fosil yakıtlara dayalı ekonomik yatırımlara göre daha fazla istihdam potansiyeline sahiptir. Bu dönüşüme uyumlu önlemler alınmadığında yılda 1,8 milyar avroya kadar varabilecek vergi yükleriyle karşılaşılacağı belirtilmektedir⁵¹.

⁴⁸ Esin Baş ve Nur Sinem Partigöç, ‘İklim Değişikliğine Uyum Sürecinde Kent Planlamasının Rolü’, (2022) 6 Dirençlilik Dergisi 1 127, 138.

⁴⁹ Yönetmen Nic Balthazar (Belçika 2022).

⁵⁰ Sinema sanatı bakımından iklim değişikliği hususunda ayrıntılı inceleme için bkz. Bilge Kınam ‘Şimdi ve Gelecek için Farkındalık Yaratıcı Çevreci Belgesel Filmler’ (2022) 8 Medeniyet Sanat Dergisi 2 207, 228.

⁵¹ <https://iklim.gov.tr/paris-anlasmasi-i-34> Erişim Tarihi 15.10.2023; (T.C. Kalkınma Bakanlığı, Türkiye’de Güneş Enerjisinden Elektrik Üretim Potansiyelinin Değerlendirilmesi) 70, Tablo 3.5; <<https://tusiad.org/tr/tum/item/10634-tusiad-in-ekonomi-k-gostergeler-mercegi-nden-yeni-i-kli-m-reji-mi-raporu-tanitildi>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

IX. İklim Değişikliği ile Mücadele ve İklim Davaları

İklim değişikliği ile mücadelede denetim; kişisel sorumluluk yoluyla, idari yaptırımlar kullanarak, yargı denetimiyle, uluslararası işbirliğiyle (küresel ve bölgesel işbirliği ve dayanışmanın artırılması yoluyla) ve küresel sosyal medya platformlarından yararlanarak (örneğin Instagram, Facebook, Twitter vb.) gerçekleştirilebilir.

İklimle ilgili davalara gelindiğinde, 2015 yılında ABD hükümetine karşı açılan Juliana v. Birleşik Devletler davası 21 genç tarafından başlatılmıştır. Davacılar, hükümetin iklim değişikliği tehdidini uzun süredir bildiğini ancak gereken önlemleri almadığını iddia ederek haklarının ihlal edildiğini ileri sürmüşlerdir. Ayrıca, ABD hükümetinden, fosil yakıt emisyonlarını aşamalı olarak azaltacak ulusal bir iyileştirme ve eylem planı oluşturarak uygulamaya koymasını talep etmişlerdir. 2020 yılında başlatılan dava reddedilmiş ve ret kararı, davanın yargının yetki alanı dışında olduğu ve sorunun yasama ve yürütme organları tarafından çözülebilecek bir mesele olarak kabul edildiği gerekçesiyle verilmiştir. İklim davalarında, genellikle güçler ayrılığı ilkesi ve idari takdir yetkisi meselesi, davanın reddedilme nedeni olmuştur. ABD'nin Kaliforniya eyaletinde birçok Kaliforniyalı, petrol şirketlerine karşı sivil mahkemelerde dava açmıştır⁵² ve bu davalar fosil yakıtların çevresel felaketlere olan katkısına odaklanmıştır.

İklim davaları, iklim değişikliğiyle mücadelede hükümetleri ve şirketleri sorumlu tutmak ve hesap vermelerini sağlamak amacıyla başlatılan hukuki süreçlerdir⁵³. Bu davalar genellikle devletlere karşı açılırken, son dönemde sera gazı salınımlarında büyük bir rol oynayan şirketler de bu tür davalarla karşı karşıya gelmeye başlamıştır.

Hollanda da şirketlerin sorumluluğunu belirleme açısından, Hollanda'da çok uluslu petrol devi Shell'e karşı açılan bir dava, mahkemenin Shell'in karbon salınımlarını 2030'a kadar net %45 oranında azaltma yükümlülüğüne karar verdiği bir örnek olarak verilebilir. Bu tür davalar, ulusal iklim yasalarının ve hedeflerinin güçlendirilmesine katkı sağlamak amacıyla açılabilirdiği gibi, hukuki tartışmalar da etkili bir iklim politikası oluşturulmasına destek olabilir. İklim değişikliği, aynı zamanda bir insan hakları meselesidir. Konya'da düzenlenen İklim Şurası, "2053 Net Sıfır Emisyon ve Yeşil Kalkınma" hedefleri doğrultusunda kısa, orta ve uzun vadeli stratejileri, eylem planlarını, politikaları ve mevzuatın altyapısını oluşturmak amacıyla alınacak kararları ele almaktadır. İzin verilen projelere karşı sınırlı bir "çevre davası"ndan çok, toplumsal ve hukuki bir değişim ve destek gerekmektedir⁵⁴.

⁵² <https://rsw.beck.de/aktuell/daily/meldung/detail/klimakrise--kalifornien-verklagt-grosse-oelfirmen> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁵³ İklim davalarına ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bkz. Bige Açımız 'Devletin Yükümlülüklerine, Sorumluluğuna ve Yargıcan Yetkilerine Yaklaşımında Dönüştürücü Etkileri Bakımından Sistemik İklim Davaları' (2022) 19 Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2 343, 428.

⁵⁴ <https://iklimadaleti.org/2020/04/07/juliana-v-birlesik-devletler-davasi-hala-umut-var/> Erişim Tarihi 15.10.2023; <https://www.climateliabilitynews.org/2020/01/17/juliana-ninth-circuit-youth-climate-lawsuit/> Erişim Tarihi 15.10.2023; <https://www.drillednews.com/post/plaintiffs-in-landmark-youth-climate-case-want-their-day-in-court> Erişim Tarihi 15.10.2023; <https://www.climateliabilitynews.org/2019/03/04/kids-climate-suit-juliana-briefs-ninth-circuit/> Erişim Tarihi 15.10.2023.

İsviçre'deki Swiss Senior Women for Climate Protection ve Diğerleri davası dikate değerdir. Bu çevresel topluluk, 64 ile 90 yaşları arasında değişen 2000 İsviçreli kadından oluşmaktadır. Topluluk, yaşları nedeniyle iklim değişikliği kaynaklı sıcak hava dalgalarından daha fazla etkilendiklerini ve yaşamlarının tehlikede olduğunu iddia ederek 2016 yılında İsviçre hükümetine karşı hukuki bir mücadele başlatmıştır. İsviçre mahkemeleri ardışık olarak bu davaları reddetmiş ve konu AİHM'ye taşınmıştır. Swiss Senior Women for Climate Protection (Verein Klima Seniorinnen Schweiz)⁵⁵ ve Diğerleri - İsviçre Davası, davalı İsviçre'nin iklim değişikliğinin neden olduğu olumsuz etkilere karşı tedbir almayarak insan haklarını ihlal ettiği iddiasına dayanmaktadır ve AİHM'in incelediği ilk davalardan biridir. İsviçre mahkemeleri davaların reddedilme gerekçesinde, bu topluluğun davacı olma niteliklerine sahip olmadığını ve iklim değişikliğinden özel bir şekilde etkilenen ayrı bir grup niteliğinde olmadığını belirtmiştir. Ayrıca, iklim değişikliğinin davacı topluluğun yaşam hakkını ve sağlık hakkını yeterince etkilemediğini de vurgulamıştır. Yüksek mahkeme, davacı grubun taleplerinin hukuki mekanizmalar aracılığıyla değil, daha çok siyasi araçlarla karşılanması gerektiği sonucuna varmıştır. Davacı topluluk, Paris İklim Anlaşması'na taraf olan İsviçre hükümetini küresel ısınmayı Sanayi Devriminden önceki dönemin en fazla 2 derece üstünde tutma taahhüdünü yerine getirmemekle suçlamış ve böylece haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. İsviçre, Paris Anlaşmasına taraftır. Dolayısıyla, davacılar bu hedefin gerçekleştirilmesi için daha kapsamlı düzenlemelerin ve ek önlemlerin yerine getirilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

Grantham Research Institute (London School of Economics) ve Sabin Center (Columbia Üniversitesi) tarafından dünya genelinde toplam 2000'den fazla "iklim davası" açıldığı tespit edilmiştir ve bu davaların dörtte birinin 2020 ile 2022 yılları arasında açıldığı belirtilmelidir. Climate Case Chart adlı proje, dünya genelinde iklim değişikliği konulu davaları izlemek ve ayrıntılarını incelemek amacıyla oluşturulmuştur. Örneğin, Almanya'da gençlerden oluşan bir grup, kendi hükümetlerinin Paris İklim Anlaşması'nın gerekliliklerini nesiller arasında dengelememekle suçlayarak Anayasa Mahkemesi'ne başvurmuştur. Almanya Anayasa Mahkemesi, hükümetin Paris Anlaşması'ndaki taahhütlerini yerine getirmek için bütçeyi dengeli bir şekilde tahsis etmediği sonucuna varmıştır.

İrlanda Cumhuriyeti'nde, bir çevre odaklı sivil toplum kuruluşunun açtığı dava, İrlanda hükümetinin, 2050 hedeflerine nasıl ulaşılacağını belirlemeyen ve oldukça belirsiz bir dil içeren bir yasa ile iklim sorunlarıyla mücadele etme konusundaki eksikliğini tespit etmiştir. Bu nedenle devletlerin hazırladığı plan ve yasaların daha spesifik olması gerektiği vurgulanmıştır.

Pakistan'da bir grup kadın tarafından 2018 yılında açılan bir davada ise Pakistan hükümetinin, temiz enerji projelerini önceliklendirmeyerek iklim değişikliğiyle ilgili

⁵⁵ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=5360020_29032023&language=en&c=&py=2023> Erişim Tarihi 15.10.2023.

eyleme geçmediği ve bu nedenle temiz ve sağlıklı bir çevre ile sürdürülebilir iklim koşullarına sahip olma hakkını ihlal ettiği iddia edilmiştir. Ayrıca, iklim değişikliğinin kadınlar üzerinde özellikle ağırlaştırıcı etkileri olduğu ve hükümetin gereken önlemleri almamasının cinsiyete dayalı ayrımcılık yasağının ihlaline neden olduğu ileri sürülmüştür.

Hollanda’da 2019 yılında açılan ve 2020’de bir bölge mahkemesi tarafından sonuçlandırılan dava, çok uluslu petrol şirketi Shell aleyhine oldukça geniş bir uluslararası dikkat çeken bir davaya dönüştü. Mahkeme, Shell’in 2030 yılına kadar 2019 yılındaki sera gazı salınımını yüzde 45 oranında azaltma yükümlülüğünü ortaya koydu. Bu, bir şirkete Paris Anlaşması hükümlerine uyma yükümlülüğünün açıkça yüklendiği ilk dava olması bakımından tarihi bir öneme sahiptir. Hollanda’da Yüksek Mahkeme tarafından 2019’da alınan Urgenda Kararı da, Hollanda hükümetinin iklim değişikliği ile ilgili planlarının yaşam hakkının yanı sıra özel hayat ve aile hayatına saygı hakkını da ihlal ettiğini ortaya koymuştur.⁵⁶ Bu, iklim davalarının sadece yaşam ve çevre hakları açısından değil, diğer ilgili haklar açısından da bir etkisi olabileceğini göstermesi açısından önemlidir.⁵⁷ Friends of Earth Hollanda’nın Shell’e karşı açtığı dava, önceki iklim davalarından farklı olarak şirketlere geçmişe dönük tazminat ödemesi yerine stratejilerini ve iş modellerini değiştirmeleri gerektiğini öngören yeni bir insan hakları odaklı iklim davası niteliğindedir.

AİHM tarafından ele alınan diğer bazı davalar da bulunmaktadır. Örneğin, bir kişinin Fransa’da karbon salınımının yeterince kısıtlanmadığı ve bu nedenle kendi sağlığını ve yaşamını tehlikeye attığı gerekçesiyle Fransa aleyhine açtığı Careme v. Fransa Davası’ndan⁵⁸ bahsedebiliriz. Benzer şekilde, altı genç Portekizli, kendi devletleri ile birlikte 33 Avrupa devleti aleyhine aynı argümanla Duarte Agostinho ve Diğerleri v. Portekiz ve 32 Devlet Davası’nı başlatmışlardır.

Her devletin iklim değişikliği ile ilgili her bir sonuçla başa çıkmak için teknoloji geliştirmesini beklemek her zaman mümkün olmayabilir, ancak her devletin kendi koşulları içinde makul bir çaba göstermesi önemlidir.

2009 tarihli Tatar v. Romanya Kararı’nda, AİHM tarafından ifade edildiği gibi, tüm AİHS’e taraf olan devletlerin kamusal olarak risk oluşturan çevresel konularla

⁵⁶ Urgenda davasına ilişkin ayrıntılı açıklamalar için bakınız. Seher Çakan ‘İklim Değişikliği ve Yaşam Hakkı: Urgenda Vakfı v. Hollanda Hükümeti Davası’ (2023) Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi 1 19, 44.

⁵⁷ <<https://www.lse.ac.uk/granthaminstitute/publication/global-trends-in-climate-change-litigation-2022/>> Erişim Tarihi 15.10.2023; <<http://climatecasechart.com>> Erişim Tarihi 15.10.2023; <<http://climatecasechart.com/non-us-case/neubauer-et-al-v-germany/>> Erişim Tarihi 15.10.2023; <<http://climatecasechart.com/non-us-case/friends-of-the-irish-environment-v-ireland/>> Erişim Tarihi 15.10.2023; <<http://climatecasechart.com/non-us-case/maria-khan-et-al-v-federation-of-pakistan-et-al/>> Erişim Tarihi 15.10.2023. (Bu kararlar için bkz. <https://serbestiyet.com/featured/aihmin-ilk-iklim-davasi-127862/> Erişim Tarihi 15.10.2023).

⁵⁸ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=718921_29032023&language=en&c=&py=2023> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Konuya ilişkin olarak BM İnsan Hakları Komitesi'nin Ocak 2020 tarihli Teitiota v. Yeni Zelanda Davası kararına göre, uluslararası insan hakları hukuku kapsamında, iklim değişikliği ve felaketler nedeniyle ülkelerini terk eden bireyler, yaşam haklarını tehlikeye atacak ciddi ve geri dönüşü olmayan zararlara maruz kalma riski altındaysa, geri gönderilmemek hakkını haiz olduklarını ifade etmiştir. Komite, iklim değişikliği etkilerinin, bu hususta etkili ulusal ve uluslararası önlemler alınmadan, ülkelere geri gönderilen bireylerin insan haklarının ihlaline yol açabileceğini vurgulamıştır.

İklimle bağlantılı davaların sayısının artmasının başlıca yedi nedeni bulunmaktadır:

1. İklim krizi nedeniyle çevresel felaketlerin maliyetlerinin somut hale gelmesi.
2. İklim krizi hakkında artan farkındalık.
3. Hükümetlerin, şirketlerin ve yatırımcıların daha güçlü iklim taahhütlerinde bulunması.
4. İklim davaları için erişilebilir fonların bulunması.
5. Yasal yükümlülüklerin evrilmesi.
6. İklim değişikliğinin verdiği zararlardaki nedensellik ilişkisinin daha iyi anlaşılması.
7. Ekonomik toparlanma ve Covid-19'un iklim eylemlerine etkisi.⁶⁴

Ülkemizde, iklim değişikliği konusunda tazminat talepli davalar ve tespit davaları özel hukuk alanında adli yargıda açılabilir. Bu noktada önemli miktarda karbon emisyonuna yol açan bir şirketin iklim değişikliğine katkısı yargılama öncesi somut olarak belirlenmelidir. Ayrıca, gelecekte benzer durumları önlemek için önleyici taleplerde bulunmak da mümkündür. Zararın belirlenmesi sonrasında tazminat istemli davalar açılabilir. Orman yangını, sel gibi felaketler sonucu evlerini kaybedenler, bu felaketlerin iklim kaynaklı olduğunu ispat etmelidir. Bu dava, herhangi bir birey tarafından açılabilir ve önleme ve tespit davaları topluluklar tarafından da başlatılabilir.

İdari yargı açısından örnek olarak, Manisa'da bulunan Marmara Gölü'ndeki bir balıkçı kooperatifine yüklenen kira, vergi ve SGK primi borcunun bir kısmının iptali için dava açılmıştır. Marmara Gölü, Salihli, Saruhanlı ve Gölarmara ilçelerinin sınırlarında yer alır ve ulusal öneme sahip sulak bir alan niteliğindedir. Ancak su kaybı nedeniyle gölün yüzde 98,18'i kurumuştur. Bu göl, tepeli pelikan ve karabatak gibi nesli tehlikede olan 101 farklı su kuşu türüne ev sahipliği yapmaktadır. Gölde oluşan su kaybı, çiftçiler tarafından işgal edilerek tarım alanı olarak kullanılmaya başlanmıştır. Ancak bu durum, çiftçiler arasında paylaşım konusunda anlaşmazlıklara ve

⁶⁴ <<https://iklimgazetesi.com/iklim-davalarinda-bir-kirilma-noktasi-insan-haklari/>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

çatışmalara yol açmıştır, hatta bu çatışmalarda bir kişi hayatını kaybetmiştir. Kuruyan göl alanının geleceği hakkında bir çözüm beklenirken, Marmara Gölü havzası için rehabilitasyon çalışmaları yapmak üzere Valilik, DSİ, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü ve TİGEM arasında iş birliği protokolü imzalanmıştır. Protokolün sonrasında, göl arazisinde TİGEM tarafından tarım faaliyetlerine başlanmıştır. Tahsis edilen 35 bin dönümlük alanda, buğday ve ayçiçeği gibi stratejik ürünlerin üretimine yönelik çalışmalara başlanmıştır. Manisa Tarım ve Orman İl Müdürlüğü tarafından S.S. Gölmmarmara ve Çevresi Su Ürünleri Kooperatifi'ne, kira dahil toplam 322 bin 800 TL tutarındaki borç, vergi ve SGK primleri dahil olmak üzere, 41 bin 817 TL'si kira borcu olarak çıkarılmıştır. Bu durum, göldeki tarım faaliyetlerinin hukuki bir sürece dönüştüğü anlamına gelmektedir. Söz konusu olayda çevre sakinleri ve dernekleri ilgili idari işleme karşı dava açmıştır. Bakanlığın bu işleminin hukuka aykırı olduğu, kurumuş gölden dolayı kira talebinin olamayacağı yönünde mahkemece karar verilmiştir⁶⁵.

Sonuç

İklim krizi ve küresel ısınma ile mücadele kapsamında idarenin somut ve ölçülebilir hedeflere sahip bir iklim adaptasyon stratejisi sunması büyük öneme sahiptir, bu tür stratejiler düzenli olarak gözden geçirilmelidir. Örneğin Almanya'da olduğu gibi bu stratejiler dört yılda bir yenilenmelidir.

İdari kolluk bağlamında, periyodik iklim riski analizleri ve izleme raporlarının zorunlu bir gereklilik haline gelmesi gerekmektedir. Birçok ülke, karbonsuzlaşma ve karbon nötrlük hedefleri doğrultusunda yeni ekonomik düzenler kurma yolunda ilerlemektedir. Ülkemiz gibi yüksek yenilenebilir enerji potansiyeline sahip ülkeler için, bu yeni düzen bazı fırsatlar sunmaktadır.

Dünya genelinde iklim krizini tek başına durdurabilecek bir ülke yoktur, bu nedenle her ülkenin sorumluluklarına uygun bir katkı sunması önemlidir. Son verilere göre, küresel emisyonların yüzde 50'sinden fazlasından Çin, ABD, AB ve Hindistan sorumludur. Ülkemiz, en fazla emisyon üreten 20 ülke arasında yer almaktadır⁶⁶. Bu bağlamda, Avrupa Birliği'nin Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması ile 2050 yılına kadar karbonsuzlaşma hedeflemesi büyük bir önem taşımaktadır.

İklim adaleti ve sorumluluğun tespiti açısından, Çevre Hukuku dersinin zorunlu hale getirilmesi ve uzman hukukçuların yetiştirilmesi büyük bir gerekliliktir. Ayrıca, Avrupa Birliği'nin Sınırdaki Karbon Düzenleme Mekanizması ile 2050 yılında karbonsuzlaşma hedefinin öngörülmesi de bu bağlamda dikkate alınmalıdır.

⁶⁵ <<http://mezopotamyaajansi35.com/tum-haberler/content/view/195739>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

⁶⁶ <<https://www.wri.org/blog/2020/02/greenhouse-gas-emissions-by-country-sector>> Erişim Tarihi 15.10.2023.

İklim değişikliği; yaşam ve sağlık hakkı bakımından başta kalp rahatsızlıkları ve cilt kanseri olmak üzere ciddi sağlık sorunlarına neden olabilmekte, organik beslenme ve dikey çiftliklerin idarece teşviki gerekmektedir. Gıda hakkı açısından kuraklık veya sel sonucu gıda krizi ve gıda güvenliği konuları gündemdeki yerini çoktan almıştır.

Eğitim hakkı ve kamu hizmeti yönünden; online eğitim veya eğitime ara verme ve eğitim tarihlerini etkileyebilmektedir.

Seyahat özgürlüğü açısından turizm destinasyonu değişebilmekte, ayrıca göç dalgaları yer değiştirmeler gündeme gelebilmektedir.

Çalışma hakkı ve dinlenme hakkı bakımından; mesai saatleri ve dinlenme aralıklarında değişiklikler gündemdedir.

Enerji yönü olan kamu hizmetleri açısından klima kullanımı ve artan enerji ihtiyacı ve beyaz enerji, nükleer enerji tartışmaları gündeme gelmektedir.

Ülkemiz bakımından idari yapı geliştirilmeli, konuya ilişkin bilim insanı olmalı ki bu güveni artırmaktadır. AFAD'ın Afet Yönetim ve Karar Destek Sistemi (AYDES) sistemi herkese mesaj ilemedi. Basit iletişim sağlayacak operatör mekanizmaları oluşturulmalı

Çevre, Afetle Mücadele ve İklim Değişikliği Bakanlığı oluşturulabilir ve AFAD bu bakanlığa bağlanmalıdır.

Afetle mücadelede merkezi idareden ziyade, yerel yönetimler etkili hale getirilmelidir. Merkezin yerele ulaşması ve yereli tanınması zaman alabilir. Şayet belediye yıkılmışsa, en yakın yerel yönetim destek vermeli ve hangi belediyenin hangi belediyeye ilk aşamada destek olacağına ilişkin bir planlama ve öngörü de olmalıdır.

Ülkemizde Milli Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Seferberliği Yönetmeliği⁶⁷, Taşkın Yönetim Planlarının Hazırlanması, Uygulanması ve İzlenmesi Hakkında Yönetmelik⁶⁸ vs. düzenlemelerde yer alan ağaçlandırmaya ilişkin hükümler ve standartlar artırılmalıdır. Kapitalizmin iklim değişikliği sorunu ve maliyetlere etkisi düşünülmesi gereken diğer önemli bir noktadır.

Bu aşamada, yeni bir dava türünün oluşturulması düşünme zamanı gelmiştir, bu yeni dava türü “iklim davası” olarak adlandırılabilir. Öte yandan iklim krizinden etkilenen bir den çok kişinin “potansiyel mağdur” olarak dava açabilmesine imkan verilmesi için yasal düzenleme yapılarak AİHM tarafından da uygulanan “grup yargılama usulü” yönteminin idari yargıya getirilmesinin yararlı olacağı, kanaatindeyiz⁶⁹.

⁶⁷ RG T. 27.09.1996/22770.

⁶⁸ RG T. 12.05.2016/29710.

⁶⁹ Bu konuda bkz. Öñüt Lale Burcu *İdari Yargılama Hukukunda Adil Yargılama İlkesi Çerçevesinde Grup Davası Uygulaması* (Seçkin Yayıncılık 2018) 85.

İklim adaleti konusunda gerekli tedbirlerin alınmaması durumunda F. Almanya örneğinde olduğu gibi, idareyi bir edimde bulunmaya zorlamak için açılabilen “yükümlülük davası” şeklinde (Verpflichtungsklage) bir dava türü oluşturulabilir.

Özellikle, 2015 yılında 21 genç tarafından ABD hükümetine karşı açılan Juliana v. Birleşik Devletler davası örnek olarak verilebilir. Davacılar, hükümetin on yıllardır iklim değişikliği tehdidini bildiği halde gerekli önlemleri almadığı gerekçesiyle haklarının ihlal edildiğini iddia etmişlerdir. 2020 yılında açılan bu dava reddedilmiş ve ret kararının temel nedeni, davaya konu olan sorunun yargı tarafından değil, yasama ve yürütme organları tarafından çözülmesi gereken bir konu olarak değerlendirilmiştir. Ayrıca, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) nezdinde de benzer davalara rastlanmaktadır. Özellikle, İsviçre’deki Swiss Senior Women for Climate Protection adlı topluluğun, İsviçre hükümetine karşı başlattığı hukuki mücadele önemli bir örnektir. İsviçre mahkemeleri bu davaları reddettikten sonra, konu AİHM’ye taşınmıştır (Swiss Senior Women for Climate Protection -İsviçre ((Verein Klima Seniorinnen Schweiz) ve Diğerleri v. İsviçre Davası ((no. 53600/20)) davası⁷⁰). Bu, bir devletin iklim değişikliği sonuçlarıyla mücadele etmek için gerekli adımları atmamasının insan haklarını ihlal ettiği iddiasının AİHM tarafından görülmeye başlanan ilk dava örneğidir.

İklim değişikliği ile mücadele konusundaki taahhütler soyut değil, somut olmalı ve uygulanmalıdır. Aksi takdirde idarenin tazminat sorumluluğunun gündeme getirilebileceği anlaşılmaktadır. Ayrıca iklim değişikliği ile mücadelede güçlü ve inandırıcı bir politika zorunludur.

Kanımızca “İklim Koruma ve İklim Değişikliği ile Mücadelede Sürdürülebilirlik Kanunu” çıkarılmalı, iklim politikaları, emisyon azaltma tedbirleri, teşvikler ile “iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilirlik” yasal hükümlere kavuşturulmalıdır. AB Hukukunda eylemsizlik nedeniyle açılan davalara “hareketsizlik davası” denilmektedir.

Günümüzde sosyal medya çok önemli bir hale gelmiştir. Twitter ile özellikle ünlü tabir edilen kişiler bir anda milyonlarca kişiye ulaşabilmektedir. Bu kişilerden gerekirse yararlanma imkânı oluşturulmalıdır.

İklim değişikliğinin yol açtığı sonuçlarla başa çıkacak teknolojilerin tüm devletler tarafından aynı ölçüde geliştirilmesi beklenmese de her devletin kendi koşullarına uygun olarak makul bir çaba göstermesi gerekmektedir.

Kanımızca “İklim Koruma ve İklim Değişikliği İle Mücadelede Sürdürülebilirlik Kanunu” çıkarılmalı, iklim politikaları, emisyon azaltma tedbirleri, teşvikler ile “iklim değişikliği ile mücadelede sürdürülebilirlik” bir an önce yasal hükümlere ve güvenceye kavuşturulmalıdır.

⁷⁰ <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=hearings&w=5360020_29032023&language=en&c=&py=2023> Erişim Tarihi 15.10.2023.

Hakem Değerlendirmesi: Dış bağımsız.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir.

Finansal Destek: Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir.

Peer-review: Externally peer-reviewed.

Conflict of Interest: The author has no conflict of interest to declare.

Grant Support: The author declared that this study has received no financial support.

Bibliyografya/Bibliography

- Açımız B, 'Devletin Yükümlülüklerine, Sorumluluğuna Ve Yargıcın Yetkilerine Yaklaşımında Dönüştürücü Etkileri Bakımından Sistemik İklim Davaları' (2022) 19 Yeditepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi 2.
- Apaydın B, 'Türk İmar Hukukuna İklim Değişikliği Açısından Bakmak' (2022) *İdare Hukuku ve İdari Yargılama Hukuku (Isalaj) Uluslararası Sempozyumu*.
- Baş E ve Nur Sinem P, 'İklim Değişikliğine Uyum Sürecinde Kent Planlamasının Rolü' (2022) 6 Dirençlilik Dergisi 1.
- Batan M ve Zeynel Fuat T, 'Küresel İklim Değişikliğinin Olumlu Etkileri ve Bu Etkilerin İklim Değişikliğine Uyum Kapsamında Değerlendirilmesi' (2005) 6 Mühendislik Dergisi 2.
- Ekşi N, 'İklim Mültecileri' (Temmuz-Aralık 2016) 2 Göç Araştırmaları Dergisi 2.
- Fırat E, 'Rights-Based Litigation In Tackling Climate Change: Can The Ecthr Be Effective In Protecting Human Rights In The Context Of Climate Change?' (Temmuz 2023) 14 Law and Justice Review 26.
- Gözüm İG ve Zengin Çelik H, 'Kentleşme ve İklim Değişikliği İlişkisinde Sel ve Su Baskınlarının Türkiye ve Güney Kore Bağlamında İncelenmesi' Faruk Alaeddinoğlu, Pınar Bostan, Onur Şatır, Serkan Kemeç, Şevket Alp, Atilla Durmuş, Hilal Çekil Kazıcı, Ayşegül Feray Meydan, Songül Özer (eds.) *Bildiri Özet Kitabı* (2022).
- Karacan G ve Duygu G, 'Kentsel Planlamada İklim Direnci Teması; Ankara Örneği' (2020) 4 Dirençlilik Dergisi 2.
- Kınam B, 'Şimdi ve Gelecek için Farkındalık Yaratıcı Çevreci Belgesel Filmler' (2022) 8 Medeniyet Sanat Dergisi 2.
- Önüt LB, *İdari Yargılama Hukukunda Adil Yargılanma İlkesi Çerçevesinde Grup Dava Uygulaması* (Seçkin Yayıncılık 2018).
- Öztürk M ve Öztürk A, 'BMİDÇS'den Paris Anlaşması'na: Birleşmiş Milletler'in İklim Değişikliğiyle Mücadele Çabaları' (2019) 12 Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 4.
- Peker, E ve Ezgi O, 'Mekânsal Planlamada Deprem Riski ve İklim Krizini Birlikte Ele Almak' (2021) 31 Planlama Dergisi 2.
- Sancakdar O, *Afet Mevzuatı, Başlıca Uluslararası/Ulusal Mevzuat ve Yargı Kararları 2018* <file:///C:/Users/Administrator/Desktop/Downloads/AFET_MEVZUATI_KITABI.pdf>
- Sancakdar O, 'Afet Mevzuatı ve Afet Hukukuna Giriş' Özlem Çakır, Oğuz Sancakdar, Mehmet Doğan, Zerrin Toprak Karaman, Meriç Aziz Berge, Emin Koç ve Gözde Emekli (eds.) *Bütünleşik Afet Yönetimi*, (2. Bası, Siyasal Kitabevi 2017).
- Sancakdar O, 'Yargı Kararları Işığında Afetlerin Başlıca Hukuki ve Mâli Sonuçları' Zerrin Arıkan ve Hakan Bay (eds) *Afetlerde Mali Yapı* (Gazi Kitabevi 2021).

- Sancakdar O, Başar C ve Yağcı P, 'Kültürel Mirasın Afetlerde Korunmasının Hukuki ve Güvenlik Boyutu', Zerrin Toprak Karaman ve Oğuz Sancakdar (eds.) *Afetler ve Güvenlik Yönetimi* (Palme Yayınevi 2019).
- Erdoğan S, 'İklim Değişikliğine Karşı Verilen Küresel Mücadele ve Avrupa Birliği' (2018) 7 MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi 4.
- Sezgin İ, *İklim Değişikliği, Yerinden Edilme ve İnsan Hakları* <https://altiparmakhukuk.org/blog/ceviri-iklim-degisikligi-yerinden-edilme-ve-insan-haklari-57>
- Türkoğlu Üstün K, 'Yeni Bir Dönemin Başlangıcı: Avrupa Yeşil Mutabakatı Ve Türk Çevre Hukuku Ve Politikalarına Etkileri' (Aralık 2021) 16 Memleket Siyaset Yönetim (MSY) 36.
- Uysal Y, 'İklim Değişikliği ve Küresel Isınma ile Mücadelede Yerel Yönetimlerin Rolü: Tespitler ve Öneriler' (2022) 8 Kesit Akademi Dergisi 30.

